

Павло МОВЧАН

Будь-яка згадка про Патріарха Філарета виводить мене на усталене уявлення про нього як складову мого власного життя. Немов би завжди він супроводжував мене, хоча насправді владика Філарет запам'ятався 1991 року, коли 22 травня ми з невеликою горсткою священників біля пам'ятника Шевченку відбували панахиду і велелюдний мітинг. Відтоді ВУТ «Просвіта» спільно з владикою провела сотні спільних заходів ще задовго до формування Київського Патріархату... Зрозуміла річ, пам'ять вибірково зафіксувала окремі яскраві епізоди спільної співпраці «Просвіти» і Української Церкви на чолі з владикою Філаретом. Як, наприклад, освячення розчищених джерел навколо Києва, коли після Чорнобильської катастрофи ми разом реалізовували програму «До чистих джерел», суть якої полягала в тому, що місцеві просвітяни розчищали від мулу і сміття джерела маленьких річок та колодязів... У моєму фотоальбомі збереглися світлина освячення розчищених витоків владикою Філаретом. Так само, як збереглося на світлинах відродження свята Хрещення України-Руси Першоапостольним князем Володимиром, яке згодом стало традицією загальнонаціональною... Але відмінність полягала в тому, що на початках відродженого дійства все священництво Української Православної Церкви на чолі з Патріархом Філаретом і вірянами-просвітянами йшли колоною від Володимирського собору повз Національну філармонію і спускалися

Постійна присутність у моєму житті

До 90-річчя Святійшого Патріарха Філарета

до відомого пам'ятника Магдебурзькому праву в Києві, де, за свідченням істориків і літописців, була та купіль, в якій, власне, і відбулося хрещення наших пращурів князем Володимиром... Спільно з Науково-популярною кіностудією ВУТ «Просвіта» саме тоді започатковано виготовлення багатосерійного історико-документального фільму за відомою історичною працею М. Грушевського. Саме в цей липневий день за домовленістю з начальником «Укррічфлоту» М. Славовим по завершенні богослужіння, яке проводив Святійший Філарет, на водах Славутича відбулася урочиста фрегата, в якій брали участь сотні яхт, катерів і човнів... Проте найвиразніше запам'ятався хресний хід від Володимирського собору в день поховання першого Патріарха Української Православної Церкви Київського Патріархату Володимира (Романюка), коли громада намагалася поховати Патріарха на найсакральнішій території Софійського собору, до якого влада Кучми-Марчука позачиняла всі брами, заповнивши територію тисячами міліціантів на чолі з полковником Савченком. Подосі зберігаю в пам'яті оскал його зубів, який не кричав, а сичав: «Ухадіте, ухадіте!». Згодом він дослужився до генерала. В зв'язку з тим, що ми спільно з

Миколою Поровським та Ігорем Юхновським були делеговані на засідання Кабміну, присвяченого саме проблемі поховання Патріарха, одержали негативну відповідь не лише від Романа Шпека, Івана Кураса, а й від уряду Євгена Марчука, ми не змінили свого твердого наміру поховати Патріарха не на Байковому цвинтарі, де уже було викопано яму для погребіння, а за будь-яких умов вимагати того, що логічно вмотивовано: могила першого Патріарха України Київського Патріархату могла бути тільки біля найбільшої святині України. Пригадую — обличчя владика Філарета спокійне, хоча в очах була тривога. Він час від часу поглядав на очищене небо від хмар, які рясно зросили всю дорогу від Володимирського собору до Софії, спостерігаючи, як стрімко падає сонце, немовби запитуючи: «Що ж зробити далі, якщо влада непоступлива?» Але й тут же промовляв, збадьорюючи нас: «Господь нас не полишить...» Сюжет відомий... Знайшлися до відповідних обставин і кайла, і лопати, і ломики. І за благословенням місцеблюстителя Патріарха Філарета почалася та робота, яка утвердила мене в думці, що нас ніколи не полишає Господь...

Закінчення на стор. 2

«Місток, що лучить нас із Батьківщиною»

70 років тому в Лондоні вийшло перше число «Календаря українця у Великій Британії». Відтоді світ побачили 60 випусків-річників неповторного видання. А що ми знаємо про нього?

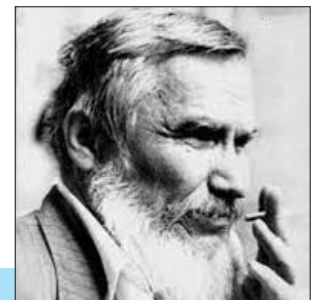
Із прадавніх часів наші мудрі пращури жили за річним ритуальним календарем. І хоч кожна епоха привносила щось нове, в основі своєї давньоукраїнський календар мав дві змістові складові — національну і хліборобську.

Всуціль ідеологічним, із вихолощенням саме національної сутності, його зробила радянська влада. І ця головна вада сучасного календаретворення не подолана й донині. Переконуються в цьому, коли знайомишся на початку кожного року, скажімо, з різноманітним настінним календарів, які пропонують і українські, і чужинські, здебільшого з північних теренів, видавці. Лікувальні, ворожбитські, магичні, любовні, кухонні, мисливські, погодні, — це за тематикою. Про змістову суть такого чтива говорити годі. Тут давно вже немає того первинного, заради чого започатковувався цей специфічний вид видавничої продукції.

Прикро, що не проглядається спроб цю пам'ять відновити, спонукати наших видавців і авторів-укладачів вийти з тіні радянщини, повернути генетично наше, коренево осібне, дуже значуще.

Закінчення на стор. 6-7

СЛАБОШПИЦЬКИЙ ПРО АНАТОЛІЯ ЛУПИНОСА

8-9

ЗАПОРІЗЬКИЙ ДУХ ПОВЕРТАЄТЬСЯ

10

ЛІТДЕСАНТ ВИСАДИВСЯ НА ЛУГАНЩИНІ

14

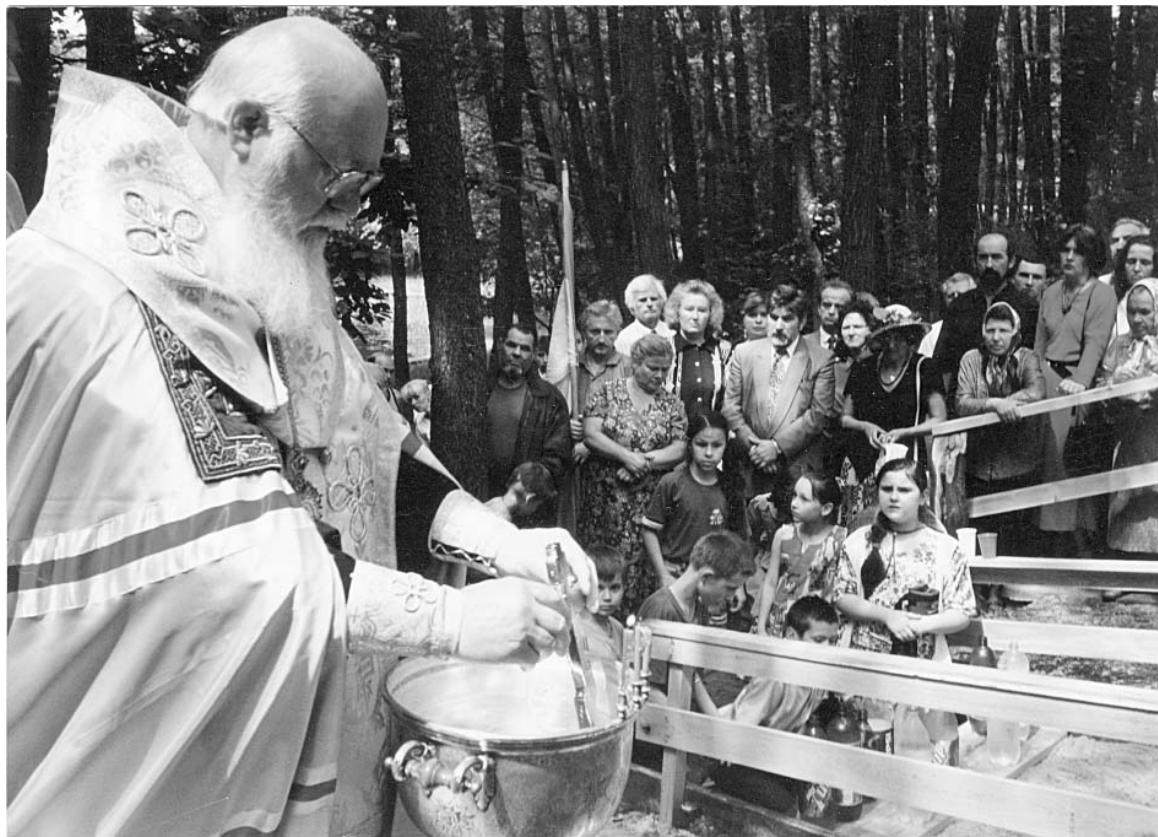
Закінчення. Початок на стор. 1

Мені випала щаслива нагода одним із перших за благословенням Святійшого Філарета шукати дороги до Фанар у Константинополі, тобто до Вселенського Патріарха Варфоломія, до якого Святійший Філарет відрядив мене, секретаря рухівського фракційного об'єднання “За єдину Помісну Церкву” Богдана Тернопільського та спочилого в Бозі владика Даниїла, на ту пору ректора Духовної академії. Пригадую, що ця поїздка до Стамбула відбулася на другий день Великодня з листом на руках від Прем'єр-міністра України Віктора Ющенка 2000 року. Пам'ятаю і подосі настанови Патріарха Філарета: “Нагадайте Йоґо Всесвятості Варфоломію, у який спосіб було відібрано Московію наші церковні права”... І напередодні відльоту до Стамбула я лихоманно шукав документальну базу цієї кричущої московської авантюри. І знайшов у праці Івана Огієнка, яку мені десять років перед тим подарувало подружжя Гунчаків у Нью-Джерсі... Не переповідаємо про ту атмосферу, яка панувала напередодні Собору, що відбувся в Києві, де Патріарх Філарет був обраний на святійший престол. Лише можна згадати про те, яка панувала атмосфера навіть у нашій фракції Народного руху України, де група депутатів особливо категорично заперечувала підтримку Святійшого Філарета. Бог їм судія. У своїх наступних спогадах я згадаю не лише Сергія Головатого, а й деяких інших опонентів Філарета.

Що мене особисто надихає? Які риси, які ціхи Патріарха Філарета? Зрозуміла річ, віра! Віра у Всевишнього, в Йоґо не лише вселюдський план, а й план України, в незмінні принципи Всесвіту, збудованого Всевишнім. Адже як ми пересвідчилися, добро неодмінно перемагає зло, отже, справедли-

Постійна присутність у моєму житті

До 90-річчя Святійшого Патріарха Філарета

вість рано чи пізно зреалізується. І про це постійно нагадує нам Святійший Філарет, посилаючись на формулу апостола Павла: “Бог не в силі, а в правді”, що, власне, і є наріжним каменем світоладу, як і те, що сонячна любов Ісуса Христа неодмінно подолає темряву, що ми всі покликані до добротворення, що найвищим почуттям є почуття любові... Я не закликаю Всевишнього зупинити час, а прошу усіх

нас, скороминущих, вдвлятися в чисте, умиролюбне, просвітлене обличчя Патріарха Філарета. І ми зрозуміємо, що поряд з нами є той, кого Всевишній обдарував чистим серцем і обтяжив його ж нашими неймовірно важкими обов'язками. І що з нами постійно Бог.

А на завершення мого скуполокнито-довгим, протяжним, як і голоси на хорах, а Святійший усе такий же переконливий,

разу, коли буваю на Всеношній разом зі своєю родиною у Володимирському соборі, слухаю казання Святійшого Патріарха Філарета, думаю про його духовну силу, про його непов'язаний голос, про, зрештою, людську витривалість... Адже після першої години ночі у мене самого підкошуються ноги, ніби час стає волюкнито-довгим, протяжним, як і голоси на хорах, а Святійший усе такий же переконливий,

енергійний у кожному рухові, у кожному слові, у кожному жесті. І дожджу (вкотре!) висновку: Йоґу, Святійшому, слугують янголи. І пригадується ще одне, як у стінах Національного банку України тодішній голова НБУ Вадим Гетьман провадив акцію зі збору коштів на відбудову Михайлівського Золотоверхого собору. На першому поверсі банку у великій залі височів подіум, на якому згуртувалися весь оргкомітет на чолі з Олесем Гончаром... На тому подіумі вже стояли представники влади і представники різних конфесій, а Філарет, з певних причин, чомусь запізнився. Там були і Л. Кравчук, і І. Плющ, і перші вже олігархи, імена яких мені не хочеться навіть згадувати. Ми разом з Вадимом Гетьманом, Миколою Жулинським чекали появу Філарета. І ось нарешті прийшов Святійший. І В. Гетьман показував йому місце на подіумі, хоча, власне, там уже й не було місця, настільки він уже був заповнений. Проте Святійший Філарет піднявся дерев'яними сходами і став на самому краєчку цієї платформи, опершись лише однією ногою. Пригадую, як ми з тривогою спостерігали за владикою, аби хтось його не штовхнув знеобачки. І ця година напруженого стеження за Святійшим була напруженою довгою, як і Великодній перехід від першої години ночі до другої. І коли вже закінчилася процедура збору коштів, ми запитали Святійшого, який уже стояв поруч з нами, як він зміг вистояти як Стовпник на одній нозі на подіумі. І Патріарх здивовано відповів, що він стояв на обох ногах. Тепер можу з певністю стверджувати, що все його життя перебуває під опікою небесних сил. І його постійно підтримують янголи. Хай і далі його оберігає Всевишній!

Павло МОВЧАН

5–6 січня цього року в древньому Константинополі сталася епохальна подія — Йоґо Всесвятість, Вселенський патріарх Варфоломій I підписав і вручив Томосу про автокефалію Української Православної Церкви. У храмі святого Юрія Переможця очільник Вселенського патріархату в присутності Глави Української держави урочисто відслужив Божественну Літургію з новообраним предстоятелем Православної Церкви України митрополитом Київським і всієї України Епіфанієм. З того моменту постала канонічно-визнана нова незалежна автокефальна Церква нашого народу — рівна сестра інших Православних церков.

Те, за що протягом століть страждали та віддавали життя тисячі найкращих синів нашої землі, звершилося. В Україні вже ніколи не буде “церкви-домовини”, прислужниці окупанта.

Отримання Томосу про автокефалію поклало кінець трьохсотрічному пануванню Москви над душами українців. Ми нарешті остаточно порвали кремлівські кайдани, вийшли на дорогу справжньої свободи. Ця подія стала святом перемоги правди над брехливим російським смертоносним мороком. Наша державність

Дорогі українці, шановні співвітчизники!

отримала цілісне завершення — у незалежній Українській державі виникла незалежна Православна церква України. Історична справедливість восторжествувала.

Путінські імперські сили, попри шалену активність та нафтогазовий ресурс, не змогли завадити отриманню Томосу. Московська церква п'ята колена у нашій країні втратила легітимність і права. Тепер ніхто не ділитиме українців на канонічних і неканонічних, благодатних і не благодатних, не змушуватиме молитися за чужого для нас Московського патріарха, який є вірним слугою міжнародного злочинця та агресора — Владіміра Путіна.

Роль Президента України Петра Порошенка в процесі здобуття визнаної автокефальної церкви була ключовою, її важко переоцінити. Майже всі попередники Петра Порошенка на президентській посаді так чи інакше підходили до питання помісної Церкви, але тільки йому, завдяки його енергійності, наполегливості та мудрості, вдалося це здійснити.

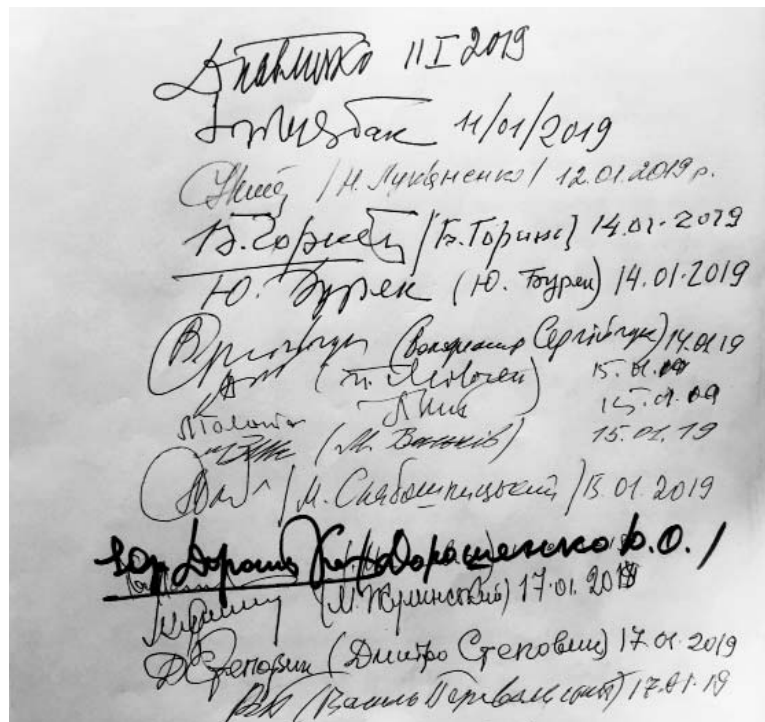
Якщо Святійший патріарх Київський і всієї Русі-України

Філарет на церковному рівні заклав міцний фундамент української автокефалії, то Президент України Петро Порошенко як глава держави досяг її визнання Вселенським престолом — Церквою-матір'ю. Це особистий здобуток Петра Олексійовича, внесок у духовне становлення нашої нації. Це велика перемога Порошенка. Весь цивілізований світ відзначив наш неймовірний успіх і привітав із визнанням автокефалії.

Ми вітаємо український народ, ієрархів і духовенство та зокрема Президента України Петра Порошенка з величною подією — отриманням Томосу про автокефалію Православної церкви України. Бажаємо нам усім і надалі утверджувати свою духовну незалежність, а Україні — незмінно йти державницьким шляхом європейського розвитку, зміцнювати єдність і суверенітет. Ми стоїмо на порозі вступу до Європейського Союзу і НАТО. Це заслуга політики Президента України Петра Порошенка, головні принципи якої він виголосив у день своєї інавгурації.

Дмитро ПАВЛИЧКО,
Юрій ЩЕРБАК,
Богдан ГОРИНЬ,
Микола ЖУЛИНСЬКИЙ,
Надія ЛУК'ЯНЕНКО,
Володимир СЕРГІЙЧУК,
Павло МОВЧАН,
Любов ГОЛОТА,

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ,
Юрій БУРЯК,
Михайло ВАСЬКІВ,
Василь ПЕРЕВАЛЬСЬКИЙ,
Сергій БЛОКІНЬ,
Петро ПЕРЕБИЙНІС,
Дмитро СТЕПОВИК,
Юрій ДОРОШЕНКО

Життя і віри благодать

Наше життя — це низка символів і знамень. Про це думав, коли розмовляв зі святішим Патріархом Київським і всієї Руси-України Української Православної Церкви Київського Патріархату Філаретом за день до його 90-ліття. І першим у цьому ряду стоїть назва його колиски — села на Донеччині.

— Ми всі, українці, родом з села, з його культури. І звідти ми беремо найдорогоцініше, яке несемо крізь усе життя до тої межі, коли переходимо у засвіти. Що взяла Ви, хто Вам його дав?

— Життя дають нам батьки, прищеплюють любов до рідного. Благодатне — моя мала батьківщина, сьогодні окуповане. Раніше, поки була можливість, я час від часу відвідував його. А зараз, звичайно, я не можу поїхати в рідне село, але молюся за нього, за людей. У Благодатному я прожив до 16 років, а потім вступив до Одеської духовної семінарії. Школа дала мені певні знання і виховання. Але виховала вона мене в душі атеїзму. Віри не мав доти, доки не загинув на фронті батько. Тоді я став замислюватися: існує він чи не існує? Якщо він не існує, як мене навчала школа (бо зі смертю нібито припиняється буття людини), то кого я люблю? Можна любити порожнє місце? А якщо не можна, то він повинен існувати, бо я люблю. Якщо ж він існує, отже, є вічне життя. А якщо є вічне життя, то є Бог. Якщо він є, то треба насамперед служити йому, а не земній владі.

Після цього став багато читати духовної літератури, яка була у нас в домі. Мати моя була набожною, закінчила церковно-парафіяльну школу, тому любила читати. Я часто відвідував богослужіння.

— У Благодатному була церква?

— У нас їх було дві. Бо село велике, на той час там проживало п'ять тисяч селян.

Я ходив до Святомиколаївської, бо другу церкву зруйнували. Потім з тої цегли збудували школу. Але я, уже будучи патріархом, поруч з нею побудував цегляну нову церкву Вознесіння Господнього.

— Ваша святосте, при постріженні в ченці Ви прибрали ім'я Філарет. Чому?

— Я не обирав, мені його дав патріарх Алексій Сіманський, а я був послушником Троїце-Сергіївської лаври. Там розташовується Московська духовна академія. І коли я поступив у монастир, прожив там півроку, тоді подав прохання, щоб мене постригли у ченці. Це питання вирішував патріарх як священний архимандрит Троїце-Сергіївської лаври. Я здогадався, що він дасть мені ім'я Філарет, бо того дня він приїхав на свято праведного Філарета Милостивого в лавру. Він дуже шанував цього святого. Коли мене постригли 1 січня 1950 року, то дали саме це ім'я.

— Ви не вагались, вибираючи нелегку дорогу чернецкого життя?

— Вагався і не знав, який шлях обрати: чи бути священником сімейним, чи священником-ченцем. Думав довго і вирішив все-таки стати ченцем. Це були сталінські часи, 1949 рік. Деяких наших професорів і студентів арештува-

ли і засудили. Міркував, що можу не уникнути цієї гіркої участі. Пов'язаний із сім'єю, буду несвобідним. Тому вирішив обрати чернечий спосіб життя. І тільки я так вирішив, як приходить чернець із лаври і пропонує мені залишитися на канікули у монастирі Троїце-Сергіївської лаври...

Так я зрозумів, що це воля Бога. Господь мені ніби повідомив: ти обрав правильний шлях! Ось уже сімдесятити років ченцем, але ніколи не шкодував про свій вибір.

— Даруйте, що переповідаю інформацію проросійських ботів, нібито митрополит Епіфаній — син Філарета.

— Це все видумки (Патріарх усміхається), ми ніякі не родичі. Познайомився з ним, коли він став студентом нашої Академії. Він народився на Буковині, а — на Донбасі.

— Якось, переглядаючи підшивку газети “Рада” за 1992 рік, натрапив на інформацію, що коли Ви приїхали у пастирських справах до Чернівців, на Вас накинулись і побити машину розлючені тамтешні монахи, якими керував Онуфрій, нинішній “смотрячий” Кіріла Гундяєва в Україні...

— Був такий факт. Коли ми об'єдналися з автокефальною церквою у червні 1992 року і створили Київський патріархат, я з митрополитом Антонієм (Масендичем) їздили по єпархіях. Вирішив поїхати на Буковину, в Чернівці. На той час проти мене Москва уже налаштувала духовенство, єпископат по всій Україні. Розлючені ченці хотіли, коли в'їду на міст, скинути у Дністер. Серед нападників був і нинішній єпископ УПЦ МП, тоді ше архимандрит. Він усе це і організував. Нас завчасно попередили, і ми повернули назад, об'їхали іншою дорогою. За нами гналися, та втрутилася міліція і розігнала їх. Того разу в Чернівцях я таки відслужив божественну літургію.

— За своє життя, коли Ви стали Патріархом Української Православної Церкви Київського Патріархату, Ви, напевно, неодноразово зазнавали нападів з боку промосковських попів чи монахів?

— Було ще гірше. Коли я відвідував Донецьку єпархію, зокрема Маріуполь. У Донецьку організували багато людей, які не пускали мене в храм. Три години я просидів у машині перед храмом, мене не випускали, вигукуючи ганебні слова. Того дня літургію так і не зміг відслужити. Але наступного дня в тому храмі таки відслужив. Після цього поїхав у Маріуполь — я повинен був освятити хрест на місці побудови нового храму.

Коли освятив хрест, збіглися священники на чолі з благочинним Московського патріархату з киями, металевими прутами і стали нас бити. Мене вдарили металевим прутом по голові, але на мені був клобок і удар прийшовся

по ньому. Якби його не було, мені б розкрили голову навпіл. Побили й нинішнього донецького архієпископа Сергія Городцова, нинішнього митрополита Львівського Дмитрія і ще кількох архієреїв і священників. Отаке ми пережили у Маріуполі.

Подібне було і в Дніпрі, Одесі, Харкові. Тобто, по всій Україні. Хоч би куди я їхав, проти мене виступали московські священники, які підбурювали вірян. Однак, попри провокації, протидії, лицемірну брехню й інсинуації, просто неюдюське, не Боже ставлення, Київський патріархат не зламався. Він виріс, став із зерна гірничного великим деревом, яке покрито всю Україну. І тепер ми маємо Томос про автокефалію, який надав нам Вселенський Патріарх Варфоломій. Це воля Бога, щоб Україна була незалежною державою, і в цій державі незалежна Церква. Це свідчення того, що з нами Бог. Ми віримо і переконані, що й у війні на сході перемога буде за нами.

— Українці чітко усвідомлюють, що якби не Ваша віра у силу Господню, послідовність, мудрість і просто мужність, то навіть за незалежної України це не скоро з'явилася б у нас незалежна Церква.

— Бог обрав і вказав мені шлях. Коли Україна стала незалежною державою, і в Москві проти мене розпочалося цькування, почали мене гнати, позбавляти сану, піддали анафемі, хотіли відсторонити мене від служіння Церкві і Богу, я був на межі розпачу. Я не знав, що мені робити. Напередодні харківського собору мене за наполегливою рекомендацією деяких діячів з Москви поклали у Феофанію, хоча я був здоровим.

Запитував: для чого, я ж не хворий. Казали: будуть викликати в Москву, а Ви скажете, що не можете приїхати, бо перебуваєте в лікарні. І у Вас буде виправдання, чому не їдете до Москви. А насправді готувався так званий “харківський собор”, який розколов українське православ'я навпіл. І харківський собор пройшов без мене. Бо якби я там був, то ніякого розділення і обрання нового предстоятеля, ставлення Москви, не відбулося б. Так вони розділили Українську церкву.

Так ось, коли я лезав, то розмірковував, що мені робити. І дійшов висновку, що треба об'єднуватися з УАПЦ. Її створила радянська влада. Та влада, яка двічі знищувала УАПЦ. А потім сама вирішила відродити цю Церкву. Не говоримо, для чого вона була тоді створена. І як колись, коли вирішив іти в монастир, прийшло знамення — дзвінок від Богдана Тернопільського: чи можна з Вами зустрітися? Він тоді був головою служби внутрішньої політики. Тобто відповідав за цю справу. А ще Микола Поровський.

Одне слово, питання стояло про об'єднання з автокефальною Церквою. Тільки-но я вирішив, що буду об'єднуватися з УАПЦ, зрозумів, що це послана така сама відповідь від Бога. Оскільки це воля Бога, то був упевнений, що перемога буде за нами. Перемогли? Перемогли!

— Ваша святосте, кожна людина, навіть духовного сану, має якісь амбіції, право на гідне пошанування і оцінку її досвіду, праці. 1993 року в результаті об'єднання і створення УПЦ КП Ви стали заступником патріарха Володимира. Чому?

— Мене і обрали на соборі, але результати були підтасовані. Тому другим патріархом став інший. Кажу це без осуду. Я змирився. Лише через певний час один із архієреїв зізнався мені, що то він підтасував результати голосування на соборі. Але зізнання було вже після того, як помер Володимир Романюк. Патріархом я став 1995 року, ось тоді все і виплило на світ Божий.

— Коли Ви зрозуміли — навчаючись в Одеській духовній семінарії чи Московській духовній академії, що проти Української Православної Церкви порушено канонічність під час приєднання до Москви?

— Коли я вчився в Московській академії і опісля, я обіймав високі церковні посади. Мене обрали місцеблюстителем Московського патріаршого престолу. Уже тоді мене деякі архієреї і поважні священники підштовхували до думки, що треба Україні мати автокефальну церкву. Це було за радянських часів. Я був тоді екзархом України.

— Підштовхували духовні особи — церковні діячі чи світські? Українці чи неукраїнці? Які були в Україні чи Москві?

— Українці. Я знав, що подібні настрої є серед українського духовенства: мати в Україні автокефальну церкву. Не український екзархат, а автокефальну. І на мене тиснули. Я сказав: ні, почекайте, не прийшов час. Запитаєте чому? Та тому, що був Радянський Союз — сильна єдина держава, яка двічі знищувала автокефальну церкву, у 1930 і 1943 роках. І тому я знав, що автокефальна церква в умовах радянської влади існувати не може. Коли ж Україна проголосила свою незалежність, тоді я сказав архієреям: ось тепер прийшов час, коли ми повинні стати автокефальною Церквою. І ті, які мене штовхали на проголошення автокефалії за радянських часів, виступили проти!

— А чи не допускаєте Ви думки, що за радянщини це була інспірація, щоб перевірити Вашу лояльність і благонадійність Москві? Вона завжди славилася своєю азійською підступністю і хитрістю...

— Можливо, але тут насамперед бачиться оця звичайна дволикість. Я з ними не одну розмову мав.

— Але це ж факт, що за радянських часів багато хто з церковно- і священнослужителів, від паламаря до архієрея, були завербовані ЧК-МГБ-КГБ і працювали секретними співробітниками?

— Усе це так, але коли Україна стала державою, російське КГБ, яке контролювало кожен крок своїх громадян, уже не мало того тотального впливу на Україну. Якщо є воля протистояти, то можна встояти. Я ж протистояв, і вони могли. Але не пішли цим шляхом. Тому гріх на них, і не треба звертати на

КГБ, ні на кого. Мене в молодості теж примушували відкривати сповідь і доповідати їм. Я навідріз відмовився. Мені погрозували: “Ми можемо розстріляти тебе!”. І пістолет поклав на стіл. Я кажу: “Ви можете мене розстріляти, але я не боюся вас. Бо для мене немає різниці, коли я помру, зараз чи в старості”. Мене не змогли зламати, а ці що, не могли відмовитися?

— Торік навесні до Вас завітали ветерани, “кіборги”, захисники Донецького аеропорту і вручили Вам орден “Захиснику української землі”. У цьому тезі проглядається промовистий і беззаперечний великий символ Вашого життя. Товариство “Просвіта”, і не лише ми, вважаємо: своїм подвижницьким життям довели, що Ви найсамовідданіший захисник нашої віри, української землі й народу.

— Своє життя я присвятив Церкві, Богу і Україні. Для мене, щоб захистити церкву, треба захистити державу, її народ. І коли російський “гарант” захопив Крим, розпочав війну на Донбасі, всі, навіть прості громадяни, бачили, що наша армія була слабка. На захист країни виступили тисячі добровольців, солдати Збройних Сил. Тому я на Всеукраїнській раді церков звернувся з проханням збирати кошти на армію. І тоді митрополит Онуфрій, нинішній очільник УПЦ Московського патріархату, каже: “Ми цього робити не можемо!”. Чому, питаю. “А тому, — відповідає, — що ми цим покажемо, наскільки наша армія слабка”. Коли 1942 року під час Другої світової війни Російська церква звернулася до народу і закликала збирати кошти у фонд оборони, вона не боялася, що підкреслить слабкість радянської армії. А Московський патріархат, бачте, боїться? Це було свідоме виконання архієреями вказівок з Москви працювати проти України, проти нашого народу.

Тоді Київський патріархат розгорнув допомогу добробатам і Українській армії. Ми не лише кошти збирали, продукти харчування, одяг, медикаменти, бронезилети. У нас не було бронезилетів, ми їздили в Європу, закуповували, а при перетині кордону мали багато проблем з їхнім перевезенням. Для цього споряджалися цілі групи волонтерів.

Тепер наша армія стала незрівнянно боекратнішою. Це визнала і Європа, і Америка. Наша Церква відіграла важливу роль у зміцненні обороноздатності країни. Бо якщо не буде держави — не буде і Церкви. Ми взаємопов'язані.

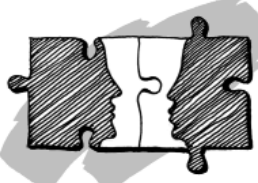
Це добре усвідомив Президент Порошенко, який стільки зусиль доклав до надання Томосу нашій Церкві. Бо усвідомив, що не вдасться захистити незалежність держави без незалежної, автокефальної української Церкви.

— Що Ви хотіли б сказати українському народу у цей день з вершини свого 90-ліття?

— Я хочу, щоб українці єдналися. Бо в єдності наша сила. Тому ми і співаємо: “Боже, нам єдність подай!”. Ми будемо мати тоді сильну і справді незалежну державу, якщо матимемо єдність. І в Церкві, і в соборній державі, і серед народу.

Спілкувався
Микола ЦИМБАЛЮК

Мирослав ЛЕВИЦЬКИЙ

ГОТОВИЙ ДО ДИСКУСІЇ, ПАНЕ МІНІСТРЕ

Хоч уже давно пасивно стежу за новинами із зовнішньополітичного відомства України, проте є моменти, яких і нині не можу залишити без реагування. До них належить заява міністра закордонних справ Павла Клімкіна щодо подвійного громадянства українців, дубльована ним (він про це почав говорити торік у жовтні) на його пресконференції в Києві 18 січня 2019 року. Багато українських ЗМІ подали цю заяву під сенсаційним заголовком: “Очільник МЗС виступає за впровадження в Україні подвійного громадянства”...

А це нині заборонено четвертою статтею Конституції України. І суперечить деклараціям Президента про відповідальність особи за подвійне громадянство. У Конституції однозначно прописано: “В Україні існує єдине громадянство”. Однак усе вказує на те, що редакція цієї статті з часом буде змінюватися. І зовсім не тому, що з кожним роком росте кількість українців, котрі отримують, часто неправдами, громадянство інших країн. Нині й чинний Президент України, і Юлія Тимошенко, яка з деякою часовою затримкою у своїй передвиборній програмі дублює всі ініціативи Президента, проголошують вступ України до Європейського Союзу.

Маастрихтська угода від 7 лютого 1992 року про засади існування ЄС ввела інститут громадянства ЄС, ідея якого дискутувалася ще 1947 року. Після підписання 13 грудня 2007 року в Лісабоні угоди (вона набула чинності 1 грудня 2009 р.) про нові засади існування ЄС, його громадянство стало зобов’язуючою нормою Союзу.

Воно кардинально відрізняється від громадянства колишнього СРСР, яке у світовому сприйнятті робило усіх громадян СРСР росіянами. Тут мимоволі пригадуються пристрасні суперечки з лекторами англійської мови у Варшаві (це була середина 1980-х рр.), коли на кожну їхню чи то глупоту, чи “кольку”: “You are from Russia”, пояснював їм, що я українець, який приїхав з “совет юньйон”, а не з “раша”. Мені відповідали, що для європейця це одне і те ж...

Громадянство ЄС не дає людині єдиного паспорта ЄС, але дає тим, хто легально працює в інших країнах ЄС, користуватися усіма соціальними правами, що їх мають корінні мешканці тих країн, дає право брати участь у місцевих виборах у країні проживання, незважаючи на наявність паспорта іншої країни ЄС. Але й покладає на людину чимало обов’язків, які європейські бюрократи можуть доводити до крайнього безглуздя.

Недавно у Польщі великого розголосу набув випадок, як польські бюрократи не внесли до європейських баз інформацію про проданий на вторинному ринку автомобіль. Новий власник скоїв на території Нідерландів правопорушення. Нідерланди на основі даних з європейських баз даних вимагають від Польщі притягнути до відповідальності людину, яка не вчинила ніякого правопорушення. Цей маленький відступ від теми громадянства роблю, аби показати, що не тільки український бюрократ є бездушною і бездумно “машинною”, як про нього склалося враження у багатьох українців. Всюди, включно з ЄС, можемо зустрітися з людьми-машинами.

Це не означає, що українці мають боятися вступу до ЄС. Тому вже нині треба вести дискусію про різні аспекти майбутньої інтеграції. Зокрема й пов’язані з громадянством. А коли нині чуємо з уст Юлії Тимошенко декларації про потребу нової Конституції, яку будуть приймати на референдумі, то це або правова недалекоглядність, або цинічна підступність, закамouflувана протидія намірам реально вступити до ЄС та НАТО. Бо навіть при “найвсенароднішому” обговоренні Основного закону не вдасться врахувати всіх конституційних нюансів, які можуть виникнути при вступі України до тих структур. Тому до завершення європейської інтеграції, себто до виведення на незворотну траєкторію курсу “Геть від Росії”, безвідповідальним кроком є закликати до зміни правил модернізації Основного закону. І це у відповідальних людей не повинно викликати дискусії.

А ось питання подвійного громадянства, яке підняв міністр Клімкін, не тільки повинно, а мусить викликати спочатку виважену дискусію, а після — так само виважені рішення на законодавчому рівні, аби під прикриттям турботи про права людини не підірвати основ національної безпеки. З одного боку, незміною є 4-та стаття Конституції України, начебто є також усвідомлення, які загрози національній безпеці та унітарності держави несе подвійне громадянство, а з іншого боку, — часто цинічна реальність.

Нині вже не одиниці, а десятки тисяч (а може, й сотні тисяч) громадян України, всупереч українському законодавству, мають паспорти інших країн. Хтось пішов на цей крок вимушено. Проте більшість зробила це свідомо і добровільно — з корисливих міркувань. А це і кримінальний, і моральний злочин перед Україною. Багато осіб, які отримали громадянство інших країн, вважають не себе моральними злочинцями, а державу, яка не забезпечує належного рівня життя...

Хоч важко погодитися, що держава не забезпечила належного рівня, скажімо Коломойському, який, окрім українського, за його ж словами, має ще ізраїльське та кіпрське громадянство. Чи найвідомішому в Україні “панамцю” Павлу Лазаренку, із гніз-

да якого свого часу вилетіла Юлія Тимошенко. Цей фігурант офіційного поширеного на початку 2000-х рр. списку ООН 20 найбільших корупціонерів світу 1994 року отримав панамський паспорт. За панамськими законами для його отримання треба було впродовж 5 років тримати в Панамі депозит з сумою 100 тисяч доларів. Чи кратність цієї суми зменшує час очікування на паспорт? Інформації про це не зумів знайти.

А таких, як Лазаренко, в Україні цілий легіон. Яскравий приклад — Андрій Артеменко, народний депутат від Радикальної партії Олега Ляшка, який “засвітився” скандалом з канальським громадянством, за що 2017 року був позбавлений громадянства України. Лише у Верховній Раді приблизно сотня біпатридів. А скільки їх в усій системі влади?

Думаю, в Україні небагато є осіб, які спроможні точно відповісти на це питання. Багато країн, зокрема Угорщина, не подають даних, скільком особам з інших країн вони надали своє громадянство. З даних, які оприлюднює Польща, не годен зрозуміти, скільки між українцями, котрі стали новими громадянами Польщі, є віпівських, а скільки простих, заробітчанських, біпатридів. За наявними у Польщі даними, за період з 2008 до 2017 року 14 тисяч 902 громадянина України прийняли громадянство Польщі. Скільки українців 2018 року стали громадянами Польщі — не натрапив на дані. Знайшов лише примітку, що кількість польських паспортів, які видають українцям, з кожним роком зростає. За офіційними польськими даними, 2018 року в Польщі до органів влади з заявами про надання статусу особи, що перебуває під міжнародною охороною, звернулося аж 7555 громадян України. Більшість із них — потенційні кандидати на зміну громадянства.

Мій приятель — вчитель і журналіст, український автохтон з Польщі Богдан дуже критично дивиться на таких людей. За його словами, “це талатайство, якого нічого більше, окрім нулів на грошах, не цікавить. Звичайно, важко судити з Києва, наскільки ці слова об’єктивні. Можливо, на таку оцінку мав вплив і той шокуючий випадок, коли біженці з Донбасу, яких у перші місяці російської агресії прийняла Польща, дуже негативно поставилися до того, що їхніх дітей направили до української школи-інтернату на півночі Польщі. За словами вчителів, батьки-біженці заявляли: “Ми не тому їхали до Польщі, аби наших дітей тут робили українцями”...

Критична Богданова оцінка — незаперечний факт, що заробітчанство з України вже починає втомлювати навіть корінних українців з Польщі, для більшості із яких Україна була великою цінністю, не кажучи вже про крик, переважно правих польських середовищ, що українці забирають у них робочі місця. Хоч це не відповідає дійсності, бо українці заповнюють нішу, яку на робочому ринку залишили поляки, подавшись до Німеччини чи Великобританії по більш оплачувану працю.

Відкрите питання: чи усі українці, котрі нині, перебуваючи за кордоном, отримали паспорти інших держав, вийшли з громадянства України? Хоч окремі ЗМІ свого часу подали “сенсаційну” інформацію, що в 2015—17 рр., за офіційними даними Державної міграційної служби, майже 24 тисячі осіб відмовилися від громадянства України, тут є свої нюанси. Російські джерела, до даних яких треба ставитися з дуже великою обережністю, твердять, що лише 2016 року понад 100 тисяч громадян України отримали російські паспорти. З цього висновок, що значна частина із названих нині звільненою заступницею ДМС Тетяною Нікітіною 24 тисяч українців, які вийшли з громадянства України, припадає на східний напрям.

Українці нині отримують не лише польські й угорські паспорти. Натрапив я на цікаві й дещо шокуючі дані. У всіх країнах ЄС за 2018 рік було надано нове громадянство понад мільйону осіб. Звичайно, що туди входять і тисячі українців, які отримали польські та угорські паспорти.

З приводу видачі громадянам України угорських паспортів у нас вважається, що це вияв дуже роздмуханого у час владі Орбана ревізйонізму. Виявляється, тут має місце й інше доволі “цікаве” явище. Працюючи над темою подвійного громадянства, у польському журналі “Polityka” за 27 листопада 2018 року натрапив я на цікаву статтю “Kup rap paszport” (Купіть, пане, паспорт). У ній називають європейські країни, у яких цілком легально можна купити громадянство. У тому переліку є і Угорщина. Та ще й належить до корумпованих у тому плані держав. І ця маленька деталь дає великі підстави припускати, що “хтось” добре платить, аби через роздачу угорських паспортів дестабілізувати ситуацію на Закарпатті...

Скільки серед мільйона нових громадян ЄС є громадян України, невідомо. А тим паче невідомо, скільки їх купило собі друге громадянство. Фактом є, що українців серед лідерів тут немає. Тут перші місця займають росіяни, турки і... поляки.

Як поляки? — питаєте. Польща ж у ЄС! Та нині у стабільній, як прийнято у нас вважати, Польщі, є тенденція до зміни громадянства. Лише за останній рік більше поляків стало “новими німцями” й “новими британцями”, ніж за 11 років українців стало “новими поляками”. Це матеріал для роздумів тим, хто хникає, що ми, українці, ні на що не спроможна, продажна нація. Не те, що, скажімо, поляки. Але, як бачимо, істина пізнається у порівнянні...

Та припустимо, лише 20 тисяч громадян України мають паспорти інших держав (переконалий, що це значно більша кількість), то це настільки великий легіон, що не можна вдатися, що немає тут проблеми. Погоджуюся з міністром закордонних справ України, що про ці речі треба дискутувати.

І треба відповісти на запитання: чи до тих людей, які пішли на добровільне набуття громадянства іншої держави, потрібно суворо застосувати 19 статтю закону про Громадянство України і

позбавити їх громадянства України? І хоч такий вчинок є класичною зрадою, проте позбавлення їх громадянства зробить з них страшних україноненавистників. Мудра людина, як і мудра держава, ніколи не буде створювати собі ворогів. Що робити у таких випадках?

Для мене це питання особливо близьке. У кінці 1980-х рр., коли історична УГС піднімала хвилю людського прагнення до незалежності, багато хто дивився на як на ірраціоналістів-самогубців, мовляв, про яку незалежність можна говорити при страшній потузі каральної системи СРСР. У ті часи на Львівщині, неподалік міста Кормарно, жила людина, яка мала, як нині кажуть, цілительський дар. Один мій ровесник запитав її, чи щось буде з того, що кличуть народ до незалежності? Відповідь і нині здається приголомшуючою: “Україна не тільки буде незалежною державою, а й по роках потрясінь, ще за вашого життя, підніметься на таку височину, що багато хто захоче у ній жити, але не всіх охочих вона зможе прийняти...”

До цього, звичайно, можна по-різному ставитися, однак, на мою думку, не слід категорично відкидати правдивості тих слів. Може бути, що це лише мрії патріота. А може бути у тому щось незбагненне нами.

І ці слова про височину, на яку підніметься Україна, підказують, що у питанні трактування тих, хто має чужі паспорти, не повинно бути суворо категоричних рішень. Як приклад, міністр Клімкін навів ситуацію з кримськими татарами, які після анексії Росією Криму мешкають у Туреччині і отримали там турецьке громадянство. Чи мають вони право мати й українське громадянство? Якщо так, то за якими критеріями?

На неофіційному рівні дискусію про подвійне громадянство вже ведуть і політики, і журналісти. Не завжди вона глибока і конструктивна. Недавно міський голова Львова, а за сумісництвом і кандидат у президенти України від об’єднання “Самопоміч” Андрій Садовий пропонував, аби громадянам інших країн, які мають українське коріння, можна було надавати друге, українське громадянство, мовляв, нехай платять податки тут, нехай мають український паспорт, бо всі українці в світі повинні бути як одне ціле... А в тому, що українці зі світу не поспішають їхати в Україну платити тут податки, на переконання А. Садового, вина нинішня влада...

І це класичний приклад примітивного популізму. Усе це, про що говорить А. Садовий, дає статус закордонного українця. Проте за 12 років, відколи існує цей статус, документи про належність до закордонного українства отримали трошки більше 10 тисяч осіб. А не 20 мільйонів (так нині політики в Україні оцінюють чисельність українців за межами України). І навіть ці найбільш віддані Україні 10 тисяч не поспішають їхати з податками в Україну. І причина банальна. Вони не можуть звикнути, що в Україні різними економічними процесами, як і в часи СРСР, керують люди, а не закони.

Святослав МАРКІВ,
журналіст

Кожний його твір — подія в культурному житті України

Нині вже раритетна, видана ще далекого 1995 року Інститутом українознавства НАНУ повість-есе Богдана Гориня “У пошуках берега” про дивовижно складний життєвий і творчий шлях скульптора Івана Севери, за свідченням доктора мистецтвознавства Ореста Голубця, була подією в літературному та мистецькому житті України. Аналогічні оцінки оригінальних за формою й глибоких за змістом творів Богдана Гориня знаходимо у статтях таких знакових в Україні постатей, як Дмитро Павличко, Володимир Базилевський, Володимир Панченко, Михайло Слабошпицький, Валерій Шевчук, Олександр Федорук та багатьох інших осіб їхнього рівня.

Широкий резонанс у літературних і мистецьких середовищах, як і серед читачів викликали книжки Богдана Гориня, в яких описано життя і подвиги української землі, котрі з незалежних від них обставин, зокрема політичних катаклізмів, принесених на українську землю московськими окупантами, опинилися на чужині. Характерним у цьому плані є роман-есе Богдана Гориня “Туга Віктора Цимбала” (Пульсари, 2005 р.) — про видатного українського маляра, графіка, громадського й політичного діяча ХХ ст., його вірне служіння Україні за межами рідної землі. Автор описує складний шлях уродженця села Ступичне, що на Черкащині, доля якого після поразки українських визвольних змагань закинула у табір інтернованих Ланцут у Польщі, а далі — навчання у Празі, життя і творчість в Аргентині, а згодом у США. І хоч би де перебував Віктор Цимбал, він звеличував Україну своїм талантом.

Великий пласт матеріалу про великого патріота України Лева Геца, його вірне служіння українському народові, його душевні муки на чужині розкрито у двотомнику “Любов і творчість Софії Караффи-Корбут”. Ці книги поєднують не лише унікальність постатей, про які йдеться, не лише вишукана майстерність, з якою показано внутрішній світ героїв, легкість подачі матеріалу, а також і те, що ці твори свого часу було висунуто на здобуття Шевченківської премії. Роман Лубківський, тодішній голова Комітету Національної премії України ім. Тараса Шевченка, виступаючи у вересні 2010 року під час презентації у Львові тритомника Богдана Гориня “Не тільки про себе”, заявив, що це трикнижка відповідає усім критеріям на здобуття найвищої літературної премії Української держави. На жаль, видання не було представлене на отримання високої нагороди.

Нині на здобуття Національної премії ім. Тараса Шевченка висунуто диалогію Богдана Гориня “Святослав Гординський на тлі доби”. Обидва томи мали успішні презентації у Києві та Львові. Прозаїк, літературознавець, директор видавництва “Ярослав Вал”, у якому вийшла ця диалогія (2017, 2018 рр.) Михайло Слабошпицький назвав київські презентації цих книг (червень 2017 р. і травень 2018 р.) тріумфальними. Для людей, які цікавляться літературним процесом, кожна нова праця автора — знакове явище української культури.

Такі слова були провідним епітетом і під час львівських презентацій двокнижки. На презентацію другої книги (відбулася вона 16 листопада 2018 року в одному з експозиційних залів історичного корпусу Національного музею ім. А. Шептицького у Львові) завітав голова Львівської обласної державної адміністрації Олег Синютка. За його словами, прийшов він, щоб послухати про легендарну постать української культури і подякувати Богданові Гориню за те, що поклав

частинку свого життя і здоров'я, аби повернути Україні видатну особистість, якою був Святослав Гординський. А також аби подякувати за усе, що він робив у далеких шістдесятих і вісімдесятих роках як засновник 1988 року (разом із В'ячеславом Чорноволом і братом Михайлом) Української Гельсінської Спілки, за політичну і дослідницьку діяльність для становлення України як європейської держави.

І в Києві, і у Львові під час презентацій книжок Богдана Гориня про Святослава Гординського промовці (а серед них видатні літературознавці, мистецтвознавці та історики) наголошували, що притаманною рисою автора є повна відданість справі, за яку взявся. Тому усі його праці є абсолютно унікальними. “Мені здається, — сказав львівський мистецтвознавець, професор Орест Голубець, — що в Україні ніхто більше не має таких видань. Його книги — абсолютно незвичний, новий формат для нашої історіографії, для нашої культури”. Вчений додав, що творчість Богдана Гориня треба сприймати в історич-

ній “Не тільки про себе” не може обійтися жоден відповідальний дослідник української історії ХХ сторіччя. Диалогія про Святослава Гординського також не повинна залишатися осторонь уваги істориків, бо це не просто книжка про українського митця, а про його місце в тодішніх політико-соціальних і культурних процесах, про його віру в Україну, про його жертвне служіння Україні. Це дуже важливий момент.

Річ у тім, що у часи СРСР більшовицько-російська ідеологія формувала карикатурно-зневажливе сприйняття українців за межами СРСР. Відлуння цієї “промивки” мізків ще й нині зустрічаємо в Києві. У другій книзі есе-колажу “Святослав Гординський на тлі доби”, у документальному романі-есе “Туга Віктора Цимбала” Богдан Горинь показує зовсім інший образ українських спільнот у вільному світі. Видатний український поет, львів'янин Ігор Калинець вважає, що найновіша диалогія Богдана Гориня — це книга про національно свідомих українців, а не про одного лише митця Гордин-

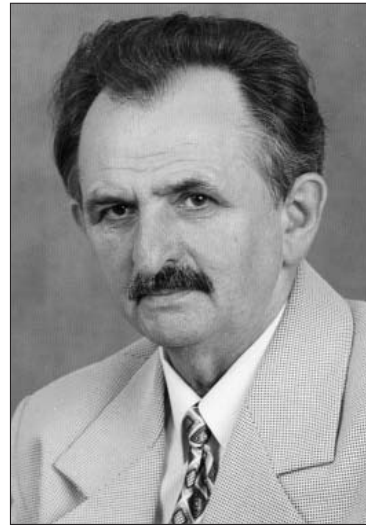

ному зрізі: “Вона причетна до того, що відбувалося у ХХ сторіччі, й до того, що у частині України відбувається донині. Тому такою важливою є подвиги праця, яку проводить Богдан Горинь. На прикладі його життя, на прикладі його та побратимів з УГС діяльності нині формується мода українська генерація — надзвичайно сильна і потужна”.

При обговоренні двокнижки Богдана Гориня “Святослав Гординський на тлі доби” часто звучала констатація, що без його книг про митців не може обійтися жоден відповідальний дослідник українського мистецтва ХХ сторіччя. А без його трило-

ського. У ній показано несамолюбний гін українців до самостійності, до національного життя, до творчості. Це книга, в якій з витонченою легкістю показано, на що спроможні справжні патріоти, справжні представники української нації у важких умовах таборів для переміщених осіб (Ді-Пі), коли вони одержимі ідеєю свободи. Знаково, що навіть советські людолови-енкаведисти, які спочатку агітацією намагалися виманувати людей “на родину”, а згодом домагалися від союзників по антигітлерівській коаліції їх примусової видачі, не змогли зламати їхнього духу свободи.

Богдан Горинь розповідав авто-

рові цих рядків, що під час опрацювання величезного масиву архівного матеріалу про табори Ді-Пі ніде не натрапив на занепад духу табірників, на нарікання на тяжку долю. Ця незгасаюча сила духу й прагнення українців до свободи — повчальний приклад і для наших днів. Оптимістичний стан духу можна або посилювати, або ламати силою чужого інформаційного впливу.

Високо оцінив книги Богдана Гориня старший науковий співробітник відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича Юрій Зайцев. За його словами, талановито написані, з високою повагою до читача книжки Богдана Гориня, особливо його диалогія про Святослава Гординського — невичерпне джерело інформації, фактів не лише про героя книги, а й про час, про епоху. “Того, як підходить до справи написання книг Богдан Горинь, мали б повчитися і найвідоміші історики, — твердить Ю. Зайцев. — Особливо ті, котрі викладають сухі факти без особливого їх аналізу”. За словами Ю. Зайцева, у Богдана Гориня і коментарі, окрім самих фактів, надзвичайно цікаві.

Секрет успіху диалогії про С. Гординського не лише у Божому дарі, хоча він відіграє значну роль у творчому процесі письменника, проте левову його частку складає послідовна, щоденна праця з думою про Україну, яка є головним життєвим кредо Богдана Гориня. Він один із небагатьох нинішніх українських письменників, хто осмислив таїну психології творчості. І це робить його книги унікальними, понадчасовими. Такою була думка учасників усіх чотирьох презентацій книг Богдана Гориня “Святослав Гординський на тлі доби”.

“Для мене книги Богдана Гориня — це своєрідна енциклопедія, коли йдеться про показаний у них матеріал, і водночас приемне читиво, коли йдеться про виклад цього матеріалу, — каже багаторічний редактор (а нині директор) видавництва “Каменярь” у Львові Дмитро Сапіга. — Коли я кілька років тому читав рукопис книжок Богдана Гориня про Софію Караффу-Корбут, це було для мене свято. Таким святом було для мене й читання двокнижки про Святослава Гординського. Особливо другий том для мене був великим відкриттям. Це унікальна для нашої культури книга”.

Ці слова Дмитра Сапіги повністю співзвучні з оцінкою, яку дав книзі Богдана Гориня “Святослав Гординський на тлі доби” поет Дмитро Павличко: “Я вам скажу, що це книжка, яку будуть читати багато разів. І багато поколінь, тому що таких книжок у нас ще не було, коли за одною особою стоїть уся історія найтяжчого нашого періоду, коли ми будилися...”

У диалогії Богдана Гориня майже невідомий сучасному українцеві Святослав Гординський показаний як геніальна постать української культури і національного буття. Його вірші на біблійні теми за силою образу і духовною силою впливу на читача автор книги ставить в один ряд з поезією на біблійні теми Тараса Шевченка. Богдан Горинь на зустрічах часто цитує фрагмент вірша “Розмова”, у якому показана уявна розмова поета з Господом. У цьому вірші зі збірки “Вогнем і смерчем” Господь розкриває поетові таїну свого плану відносно українського народу. Нині ці слова не менш актуальні, ніж далекого 1943 року.

*Так, я повелитель ваш,
зітхнув вас на саме дно:
М'ятиму вас, товктиму,
поражати вогнем і смерчем.
Сам не знаю, що вийде з вас:
чи струхлявіле порохно,
Чи — це не знаний метал,
з металів найтвердіший.*

Михайло Слабошпицький, модератор на київських презентаціях книг Богдана Гориня “Святослав Гординський на тлі доби”, сказав: “Я прочитав усе, що було видано за підписом Гординського. У мене було відчуття, що я усе це знаю. Та коли ми отримали перший том книжки Богдана Гориня “Святослав Гординський на тлі доби”, зрозумів, що знаю мізерно мало Гординського.

Ця книга, видається мені, є великою подією у нашій літературі і етапним моментом у поточному нашому і літературознавстві, і мистецтвознавстві. Так описати епоху Гординського, вписати його в цю епоху, так описати середовище Гординського, українське культурне середовище поза Україною міг тільки Богдан Михайлович”.

За висловом літературознавця Данила Ільницького, ця диалогія відіграє величезну роль у пізнанні Україною величі постаті Святослава Гординського. Звертаючись до Богдана Гориня на львівській презентації другого тому, Ігор Калинець сказав: “Поєва цієї книжки, без перебільшення, з твого боку великий подвиг. У Києві академіки і не тільки академіки вважають, що цей двотомник заслуговує Шевченківської премії. Ми, присутні на нинішньому нашому зібранні, знавці українського мистецтва, українські патріоти, маємо підтримати цю пропозицію. Ще раз дякую тобі, Богдане, за цю книжку і за дуже тонке політичне розуміння багатьох моментів”.

Бурхливі оплески після цих слів були свідченням: висунення диалогії Богдана Гориня “Святослав Гординський на тлі доби” на здобуття Національної премії України імені Тараса Шевченка гаряче підтримує львівське і київське літературне, мистецьке та наукове середовище.

«Місток, що лучить нас із Батьківщиною»

Закінчення. Початок на стор. 1

З історії українських календарів

Календар на латині означає *перший день місяця*. Звідси — побутування слів *місяцелік, місяцеслов*. Так у середовищі просвітників кожної нації формувалася інформація про послідовність днів і дат року, про погоду в різну часову пору, переміщення небесних світил. Пізніше сюди додавали імена святих, заслужених провідників нації. Ще пізніше — розлогіші тексти на різну тематику, що має стосунок то тієї чи тієї дати. Церква створювала свою календарну інформацію, здебільшого у вигляді святців, четьїв-мінєїв, апокрифів, мартирологів.

На початках цивілізації кожна родова, племінна, згодом — національна спільнота використовувала будь-який приступний спосіб публічного поширення даних календаря: китайці — на бамбукових дощечках, єгиптяни — на папірусі, палестинці — на шкірах молодих здорових тварин. Цікаво, що відомості про календарі фіксуються ще до пори запровадження кожним народом власних алфавітів. Йдеться про так зване піктографічне письмо (пишу картинками, знаками).

Пишаємося, що в цій поважній справі поширення знань загалу співплемінників праукраїнці не пасли задніх. Місяцеслів наших пращурів у вигляді розміщених у певній послідовності геометричних фігур можемо “прочитати” на їхньому глиняному посуді періоду трипільської культури, що була до нашої ери. Ці графічні символи вказували або на пори року (зима, весна, літо, осінь), або на язичницьких богів.

Важлива календарна інформація стало фіксуватися і в найдавніших українських рукописних книгах, які дійшли до наших днів: *Остромирівій Євангелії* 1057-го та *Ізборнику Святослава* 1076 років. Йдеться тут про дні тижня, за якими фіксувалися дні пошанування святих, а також давалися поради, що можна і чого не бажано робити у святкові дні.

До того ж один із перших друкованих у Європі календарів належить перу українця. Це відома у цілому світі “Прогностична оцінка поточного 1483 року” Юрія Котермака (Дрогобича) — видатного вченого світової величі, родом із Галичини, що згодом став ректором Болонського університету. Книга ця побачила світ латинською мовою того ж року в Римі.

Із поширенням друкарства на українських теренах стало друкування календарів як окремого виду видань фіксуємо і в головних книготворчих осередках: *Острозькій друкарні* (1581 року тут виходить друком “Хронологія” Андрія Римши) та *Києво-Печерській друкарні* (1700 рік — “Календар, або Місяцеслів”).

Після заборони російського царя Петра I від 1720 року друкувати в імперії книги українською мовою, “не согласные с московскими печатями”, випуск календарів переміщується на західноукраїнські терени, що перебували під протекторатом інших держав.

Від цієї пори змістовий акцент переважною більшістю українських календарів зміщується з церковно-природничої до національно-патріотичної тематики. Такий висновок напрашується після аналізу календарів-альманахів, скажімо, львівського товариства “Просвіта”, чернівецького “Місяцеслова буковинсько-руського”, перемишльського “Перемишлянина”, що виходили із другої половини XIX століття. Цей же змістовий акцент особливо посилюється зі сторінок календарів на Галичині в 20—30-х роках XX століття, що їх видавали там численні культурно-освітні, кооперативні, жіночі, молодіжні товариства.

З роками такі календарі ставали дедалі популярніші в народі. Це спонукало видавців урізноманітнити форми такого виду друкованої продукції. І як результат уже від початку XX століття фіксуємо: відривні, перекидні, настінні, настільні, табельні, календарі книжкового типу.

Специфіка діаспорних календарів

Цей вид видань саме в діаспорі набув власних специфічних форм і визначив окремий напрям тамтешнього друкарства. Упродовж багатьох літ попит на нього був стабільно високим. Тому чи не кожен видавець на еміграції прагнув продукувати такі календарі у власній “обгортці”.

На еміграції ствердилася книжкова форма календарів: матеріали на сторінках, розміщених у вигляді книги, добирали відповідно до певної дати. На цій основі пізніше й формувалися ознаки майбутньої хрестоматійності календарів: усталена (її ще називають офіційною) і довільна (тематично різноманітна) частини.

Перша частина в усіх без винятку еміграційних календарях залишалася незмінною: читачеві пропонували сторінки за днями календаря кожного з 12 місяців року. Спочатку — церковного, потім — світського. У частині, скажімо, церковного календаря дні тижня розміщувалися за старим (юліанським) та новим (григоріанським) стилями. Імена святих, великомучеників, великі церковні свята виділи кольором чи великими літерами. Після церковного досить часто вміщувався на весь рік так званий національний календар: позначалися за днями тижня знані й маловідомі дати, події, факти з української історії — починаючи зазвичай від кня-

жої доби і завершуючи добою програних визвольних змагань українського народу 1917—1921 років.

Суттєве зауваження до змісту церковної частини українських календарів у діаспорі зробив відомий дослідник українознавець Іван Огієнко. Готуючи до друку 1927 року у львівському православному журналі “Духовний Січ” свою статтю про методологію перекладу Святого Письма та Богослужбових книг українською мовою, він звернув увагу на таку обставину: в тодішніх українських календарях, які він уважно переглядав, наче навмисно, ніде не знаходив імен українських святих. Інші церкви, наприклад, болгарська та сербська, у своїх місяцесловах подавали і всіх своїх святих. Дослідник ніби звертається до кожного, хто буде причетним до творення календарів у еміграції, з такою рекомендацією: “У календарях, де не подаємо під якимсь днем усіх святих, треба подавати, крім давніх святих східних, головню своїх, українських, як то роблять і інші християнські народи”.

Показово: до голосу авторитетного дослідника дослухалися. Фіксуємо це в низці календарів, які видавали по закінченні Другої світової війни для українських емігрантів у європейських таборах Ді-Пі, контрольованих американською та британською воєнними адміністраціями. Так, видавець “Календаря на 1948 рік” Микола Денисюк (місце публікації — Інсбрук-

Зальцбург, 1947) для увиразнення церковних свят у межах днів тижня за кожним місяцем запроваджує дві колонки: перша — українські свята, друга — латинські. Цікаво, що у так званій латинській частині (зазвичай вона призначалася для українських греко-католиків) дні святих зазначали в українській, а не зрусифікованій церковнослов'янській транскрипції. Отож святи Микола, Михайло, Степан, Іван, Методій, Томи, Симен, Яків (а не зрусифіковані з церковнослов'янської Миколай, Михайл, Стефан, Іоанн, Мефодій, Фома, Сімеон, Іоаким тощо).

Друга частина була демократичнішою і тематично різноманітнішою. Тут багато важив досвід, ерудиція, професіоналізм видавця. Здебільше уміщувалися різноманітні за тематикою матеріали, що мали прямий стосунок до пам'ятних і знаменних дат української історії. Значний обсяг таких публікацій складала класика українського красного письменства — поетичні, прозові і драматичні твори класиків та письменників діаспори (повністю або в скороченій формі). За умов, коли організовані українські емігранти в країнах нового поселення мусили самостійно дбати про школування своїх дітей, цей розділ календарів ставав з-поміж читачького загалу деталі затребуваним.

Із мозаїки українських календарів на чужині варто виокремити ті, які за змістовим наповненням, цінністю інформації та оформленням в усі часи були своєрідним еталоном для нових поколінь видавців. Здебільшого це щорічні календарі книжкового типу. Їх випускали редакції популярних у діаспорі газет (або їхні організації-засновники), також релігійні, просвітні, жіночі організації. Це зокрема календарі “Українського Народного Союзу” (з 1897), “Провидіння” (з 1918) — США; “Українського Голосу” (з 1915), “Канадійського Фармара” (з 1920 року) — Канада; “Праця” (з 1921) — Бразилія; “Відродження” (з 1959) — Аргентина.

Почерк вояків дивізії “Галичина”

Доведеним є факт, що на характер, тематику українськомовної друкованої продукції, що виходила в світ у країнах Західної Європи від кінця 40-х—початку 50-х років минулого століття, помітно вплинули колишні дивізійники з Української національної армії, яких після дворічного полону в італійському таборі “Ріміні” рішенням британського уряду переправили на початку осені 1947 року на постійне мешкання до цієї країни. Багато так званих рімінівців, які до війни встигли закінчити гімназії, започаткували ще в час перебування в Італії потужний пресовий і книговидавничий рух. У таборі “Ріміні” існували два українські видавництва — “Батьківщина” і “Відродження”.

Тому варто бодай коротко оглянути структуру і зміст цих раритетних сьгодні видань, примірники яких автору цих рядків подарували в Лондоні під час недавнього наукового стажування колишні дивізійники.

На початку про ключове слово у назві — календарець.

За умов таборової дійсності, коли бракувало і паперу, і технічних засобів тиражування надрукованих на машинці оригіналів, а було сильне бажання дати духовну поживу морально зневіреним і фізично знеможеним товаришам по боротьбі, мріяти про повновартісний календар-річник його творці не могли. Могли засобами малої поліграфії забезпечити випуск кишенькового формату (7 x 10 см) маленьких книжечок обсягом 30—40 сторіночок, де в зменшеному в кілька разів засобом фототипу машинописному варіанті сторінок можна було читати в розпеченому сонцем або промоклому від затяжних дощів наметі те, що гріло душу, давало розраду, вселяло надію.

Вчитайтеся і ви, шановний читачу, в ці сторінки, вдумайтеся в їхній зміст, уявіть перед собою творців тих текстів.

“Календарець” на 1946 рік відкривав Національний гімн українців “Ще не вмерла Україна”. За ним ностальгійний вірш М. Ірлянського “Новий рік”.

На наступних розворотах сторіночок вузькими колонками подавалися помісячно і на щодень.

Лівий бік розвороту — українські та латинські релігійні свята з таблицею: число нового стилю, число старого стилю, назва українського свята, назва латинського свята. Правий бік: український національний календар на кожний місяць (від 1 до 31 числа).

Скажімо, дати першого місяця року — січня, на які застановляє увагу читача цей календарець:

6 січня 1846. Заснування Кирило-Методіївського братства в Києві.

18 січня 1654. Переяславська угода України з Московщиною.

22 січня 1918. Універсал Центральної Ради в Києві. Проголошення самостійності України.

22 січня 1919. Проголошено злуку всіх українських земель.

30 січня 1918. Бій українського юнацтва з більшовиками під Крутами.

Напрошується порівняння зі всуціль фальшивими, просякнутими людинонависницькою комуністичною ідеологією відривними календарями, що значними накладками, разом із масивом інших ідеологічних видань, випускали упродовж десятиліть на підрадянській Україні. Наслідки такого ідеологічного зомбування мільйонів українців, із яких хотіли зробити одну штучну єдність — радянський народ, відчужаються й нині.

Тут же — інформація про письменників, діячів культури, науки, про маловідомі події української історії, гетьманські укази, походи, перемоги українців у визвольних змаганнях, традиції, обряди і звичаї українців, перлини народної творчості, якими є пісні, прислів'я і приказки, писанки, вишиванки. Це все те, що формує не лише духовний, а й ідеологічний стрижень українця, робить його патріотом, особистістю.

На останніх сторінках календаря — назви й адреси українських організацій, редакцій, установ у країнах найбільшого перебування утікачів з України — англійською та українською мовами.

Завершує текстову частину звернення “Від редакції” до читача: “Видаючи цей скромний календарець, ми мали на увазі мільйони наших братів на еміграції, які розбрелися по світу. Нашим бажанням є, щоб цей календарець допоміг українцям порозумітися між собою, а тим самим з'єднатися і сповнити мрію століть — занести прапор самостійності та незалежності на нашу Батьківщину”.

Другий випуск рімінівського “Календаря” (на 1947 рік) також має звернення до читача. Вміщене вона на початку і підкупляє не лише ширістю та довірою. Воно повчальне для багатьох творців нинішніх друкованих періодичних видань, які не завжди вирізняються високою культурою своїх видань і належною толерантністю до читача.

Зважаючи на рідкісність цього історичного документа, вважаю за доцільне навести його повністю:

“Це друге видання в обставинах полону. Особливості цих обставин не дозволяли нам заповнити сторінки нового всіма відомостями, які необхідні для кожного українця на чужині. Зокрема ми не мали змоги подати повні дані історичного календаря, а тому через брак джерел — у датах можуть трапитися неточності і деякі дати подані за старим, а деякі — за новим стилем.

Проте ми віримо, що Календарець виконає своє завдання навіть у такому виді. Він буде містком, що лучитиме нас із Батьківщиною...”

Це число відкриває текст (із нотами) неофіційного гімну ОУН-УПА “Під шум лісів”. Фрагмент гімну варто навести:

*Під шум лісів, під шепіт трав
У сонця пріннях ясних,
Під крилами визвольних дум —
Несеться спів з грудей сталних.*

*Ми йдем! Ми йдем! — Тремтять, кати!
Щоб матір з крові піднести.
Вогонь, що палить наш край,
У вашій крові погасить!*

Організація видання на британських теренах

Опинившись у країні нового поселення, колишні вояки Першої української дивізії — військовополонені британської армії — активно поповнили не такі потужні лави тутешніх українських редакторів, видавців, журналістів. Із собою вони привезли не лише набутий редакторський і друкарський досвід, а й добру в'язанку випущених під палючим сонцем Італії власними силами книг та газет.

Таким чином, перший “Календарець українця у Великій Британії” на 1948 рік побачив світ накладом “Української книгарні і Видавництва” під маркою двох організацій — СУБ (Союзу Українців Британії) та Центрального Українського допомогового бюро в Лондоні.

За формою і змістом Календарець нічим не відрізнявся від свого італійського попередника. Додалося лише те, що стосувалося нового осідку редакції: інформаційні матеріали про СУБ, Українське Допомогове Бюро та про особливості британського законодавства щодо емігрантів.

За 70 літ існування лондонський календарець тричі змінював свій формат та художнє оформлення. Це було пов'язано з пошуком власного обличчя та появою нових художніх редакторів.

Коротко варто зазначити головні технічні характеристики лондонського календаря. Вони специфічні. І саме тому унікальні його з-поміж інших видань такого типу.

Формати

На відміну від календарів книжкового типу канадських та американських українців, що від початку друкувалися як книжки типових розмірів, тут продовжили традицію, започатковану в таборах Ді-Пі: скромні розміри (тому й календарець, а не календар) і незначний обсяг сторінок. У перші роки календарець мав розмір 7 сантиметрів завширшки та 10 — заввишки. Отож міг поміститися у найменшій кишеньці читача. Від початку 60-х років формат не багатого збільшується. Від початку 90-х років — ще трохи виростає, має четверту частину аркуша формату А-4.

Обсяги

Кількість сторінок кожного випуску не була сталою. У перші два роки існування зміст обох частин вміщувався на 32 сторінках. Від початку 50-х обсяги публікацій подвоюються і до середини 60-х коливаються від 64 до 96 сторінок. Випуск на 1965 рік перетнув позначку 116 сторінок. “Найтовстішим” він був у 1989-му — 192 сторінки. Далі річники тоншають. У 1990—2000-х роках вони виходили, в середньому, від 128 до 152 сторінок.

Художнє оформлення

Перші тридцять років лондонський календарець оформляв відомий у діаспорі графік і маляр Роберт Лісовський. Походив із Запоріжжя, професійний вишкіл пройшов у видатних українських художників знаної на весь світ київської малярської школи з чітко окресленим національним стилем — Олександра Мурашка та Юрія Нарбута. Саме цей стиль оформлення, що ще від 20-х років отримав назву нарбутівський книжковий, характерний для кожного з випусків, які “вдягав” Лісовський.

Не відійшов від цієї традиції і наступний художник календаря Ростислав Глывко, який стало співпрацював із редакцією від 1978 року, привносячи в наступні обкладинки деякі елементи власного малярського почерку. Від початку 90-х річники приходять до читачів у цілковито іншій художній манері оформлення. З'явилися нові художники обкладинок — Олег Островський, Ярема Дубицький, Любомир Мазур.

Особливості поліграфічного відтворення

Первинно сфальшовані сторінки кожного примірника тримала посередині металева скріпка. Із збільшенням обсягу одягнені в обкладинку сторінки склеювали. Так тривало до початку 80-х років. Від 1981 року весь наклад зшивається при корінці. В останні два десятиріччя календарці друкують на якісному папері, але зміст річників стає біднішим.

Починаючи від 1951 року, у календарях з'являються перші фотоілюстрації на українську тему. Ними стали світліни Українських Домів, які повсюдно будували або викупували на ту пору українці від імені Союзу Українців у Великій Британії.

Редакційне опрацювання

У перших випусках склад редакції не зазначався. Від 1980 року редактором видання був отечь-крилошанин М. Ратушинський. Від 1987 року — отечь Іван Музичка. Він здійснював редакцію церковного календаря до останнього випуску — на 2004 рік. Загальна редакція матеріалів обох частин була за Святославом Фостуном.

Відпускні ціни. Кожен випуск календаря, окрім передплати, можна було придбати у відділеннях СУБ по всій Великій Британії. У першій половині 50-х років один примірник коштував 2 шилінги, від другої половини — 2 шилінги і 6 пенсів. У 60—70-ті роки — 3—4 шилінги. Від початку 80-х років календарці відпускалися за ціною 1 фунт.

Наклади

Перший випуск календаря — на 1948 рік — вийшов накладом десять тисяч примірників. Про це зазначено на випускних відомостях. І в наступні роки наклад не зменшувався. Редакція періодично повідомляла читачів, що прибуток від продажу іде на придбання Українського Дому в Лондоні. Найбільший прибуток журнал приростив у 50—60-ті роки — період особливого піднесення громадського життя британських українців. Збитковим через різке зменшення накладів видання стало в останню добу існування — 90-ті—початок 2000-х років.

Тут годиться вказати на одну з причин стабільно високих упродовж десятиліть накладів цього видання.

Від 1959 року у випусках річників започатковується (на звороті титулу) так звана іменна сторінка. На ній власник примірника міг заповнити у спеціально віддрукованій формі дані про себе (прізвище та ім'я; місце мешкання, праці; номер телефону, подорожного документа, полісу тощо). Якщо врахувати, що на низці сторінок були залишені порожні місця для записок і поміток, то такий іменний календарець почав виконувати функцію своєрідного щоденника, незамінного в дорозі й щоденному побуті записничка.

Особливості змісту

Зі зміною статусу військовополонених на вільнонайманих робітників, що тривав рік після переміщення з Ріміні, тисячі колишніх вояків УПА активно влилися в громадське життя. З'явилося чимало нагальних спільних справ, які потребували об'єднання української громади. Тому в кожному наступному числі “Календаря” спрагли до рідного друкованого слова читачі знаходили дедалі більше цікавого для себе.

Так, у випуску на 1949 рік з'являються прості, дохідливі, але глибокі за змістом слогани-заклики до українців, на які не можна було не відгукуватися. Побудовані були таким чином: у першому реченні містилася крилата фраза, відома цитата письменника або народне прислів'я, а в другому — заохота наслідувати це. Ось приклади таких влучних слоганів, які відразу запам'ятовувалися:

“Хто з Богом, Бог — з ним”: Підтримайте церкву ваших батьків і ващу!

“Добро для народу — найвище добро”: Дбайте про славу імені українця!

“Обніміте найменшого брата”: Кожний українець — ваш брат.

“Праця єдина з неволі нас вирве”: чи ви берете участь у суспільно-громадському житті вашого гурту?

“З миру по нитці — бідному сорочка”: пам'ятайте про долю хворих та інвалідів.

“В своїй хаті — своя правда”: Положіть вашу цеглину в розбудову Українського Дому!

“Хто рідне забуває — серця не має”: Читайте українську книжку, українську пресу!

У перших числах цього видання рясно подавали передруки з попередніх брошурок, де йшлося про те, як і де шукати роботу, як складати резюме, яким чином представити працевластувачеві свої позитивні характеристики, як облаштували своє громадське життя наші піонери за океаном.

Упорядники календаря прагнули допомогти шойно прибулим землякам швидше адаптуватися на місці нового поселення, організувати їхній культурний доріст. Добра частина випуску на 1950 рік присвячена знайомству зі столицею Великої Британії. У докладній публікації “Огляньте Лондон” розповідалося про пам'ятні місця столиці з коротким екскурсом в історію, подавалася схема метро та йшлося про особливості користування наземним громадським транспортом. Тему доповнювали популярно написані нариси про головні музеї Лондона (адреси, години роботи, ціни на квитки та дні, коли в музеях вільно відвідування). У рубриці “Прогулянки по Лондону” йшлося про цікаві екскурсійні маршрути столицею — денні, тижневі, на вихідні.

Від цього року тематика помітно урізноманітнюється. З'являються публікації з історії української державності (короткий виклад за епохами: давньоукраїнська Київська, Галицько-Волинська, Литовсько-Руська держави, початки московщини, Козацька держава. Подавалася інформація про материкову Україну. Цілоком очевидно, що упорядники за цією темою користувалися матеріалами, опублікованими в іноземній пресі.

Детальніше розглянемо змістову проблематику видання. Для цього виокремимо такі напрями:

— ювілеї історичних дат українського календаря;

— нариси про українських світочів літератури, мистецтва, суспільно-громадських рухів;

— українознавство.

Ювілеї історичних дат. Календарна форма видання якраз і надається найбільше для того, щоб із нагоди важливих круглих дат української історії орієнтувати читача в головному, виокремлювати ті факти, імена, події, які радянські ідеологи за вказівкою Кремля упродовж десятиліть або замовчували, або подавали викривлено, сфальшовано, відповідно до вимог імперсько-більшовицької ідеології.

Скажімо, 1959 року припадало 300-ліття Московської поразки під Конотопом (8 липня 1659). Зі сторінок лондонського календаря вільним світом стала поширюватися інформація про подію, яка виводила українську думку з тенет заумінковості, другосортності, занепадництва. Осмислено поданий новий фактологічний посил відкривав десятки, сотні тем, про які в часи російської займанщи-

ни українських теренів не прийнято було говорити.

Інші приклади.

У випуску на 1983 рік зі сторінок цього видання на повен голос зазвучала тема Голodomору українського народу — з нагоди півстоліття цієї приховуваної з особливою затиємністю владою в СРСР події. Наведені в добірці публікації цифри, факти, коментарі для багатьох читачів були першим наближенням до пізнання й осмислення цієї приголомшуючої свідомості теми.

На ту пору виповнювалося 40-річчя постанови Української дивізії “Галичина”. І свідчення безпосередніх учасників битви українців на два фронти на здобуття Україною незалежності стали не лише додатковим фактологічним тлом у пізнанні цієї малоописаної теми, а й неспростовним документом доби, на який неодмінно посилаються наступні покоління дослідників.

Осмислення в аналітичному матеріалі 40-річчя смерті митрополита Андрея Шептицького (число на 1984 рік) виводить читача на правдиве осмислення не лише уроків історії Української церкви, а й високого житейського чину провідників нації. Ця глибоко аргументована публікація ненав'язливо приводить читача до такого висновку: українцям не бракувало національних героїв, але бракувало правдивої інформації про них. Московські ідеологи упродовж століть усіляко дискредитували таких особистостей уміло продуманими пропагандистськими акціями.

Це ж можна сказати й про публікації до інших ювілейних дат національного календаря, які на ту пору широко відзначали наші земляки на еміграції: 1000-ліття Хрещення України, двісті літ зруйнування російською царицею Запорозької Січі, двісті літ знесення кріпаччини, двісті літ Коліївщини, сто літ Наукового товариства ім. Тараса Шевченка, п'ятдесят літ початку Української революції, п'ятдесят літ діяльності ОУН тощо.

Цінну інформацію зібрано в публікаціях рубрик “Історичні володарі України”, “Московські тирані над Україною” (короновані з династії Романових та некороновані), “Московські каптали в Україні часів СРСР (1921—1957)”, “Українські уряди часів визвольних змагань”, “Комуністичні провідники в Україні”.

Нариси про українських світочів літератури, мистецтва. Тоді, коли в радянських школах і вишах тему літератури зокрема і культури загалом подавали винятково з принципів партійності та соціалістичного реалізму, що засадничо були антинауковими, наші земляки за кордоном мали можливість пізнати твори, читати біографії майстрів красивого письменства, мистецтва без ідеологічного гляну і цензурних виключень. Перед ними поставала велич і слава справжніх Тараса Шевченка і Лесі Українки, Івана Франка і Сергія Єфремова, Олександра Олеся і Симона Петлюри, письменників епохи Розстріляного Відродження і непокороного шістдесятництва.

Українознавство. Цю тему висвітлювали здебільше в двох напрямках: артефакти української матеріальної й духовної культури, які в підрадянській Україні вже вважали архаїчними пережитками минулого, і справжній стан справ з українською гуманітарною наукою, вищою школою та шкільництвом.

Остання тема звучала особливо тривожно на тлі частих повідомлень західної преси про посилення русифікації України від кінця 60-х років минулого століття та арешти української інтелігенції, яка на хвилі паростків хрущовської відлиги повірила у можливість реальної демократії за умов комуністично-більшовицької системи.

Чи не такими за змістом і суттю мають бути календарі сучасних українських видавців? Якщо пам'ятати про те, що такий вид друкованої продукції не лише розважає, а й стає чинником національного відродження.

Микола ТИМОШИК,
доктор філологічних наук,
професор, журналіст
Київ—Лондон—Київ

Я побачив його влітку 1992 року на котромусь мітингу. Він особливо вирізнявся з натовпу. Гостроокий, смоляна грива, вже побита сивиною, бородатий кремеза, мав дивну ходу, бо припадав на обидві ноги. Виявилось, що це і є той Анатолій Лупиніс, про якого я стільки чув. Не чоловік, а кремій. Лупиніс, що майже легенда. Вічний революціонер. Незламний дисидент, який пройшов крізь пекло психіатричок.

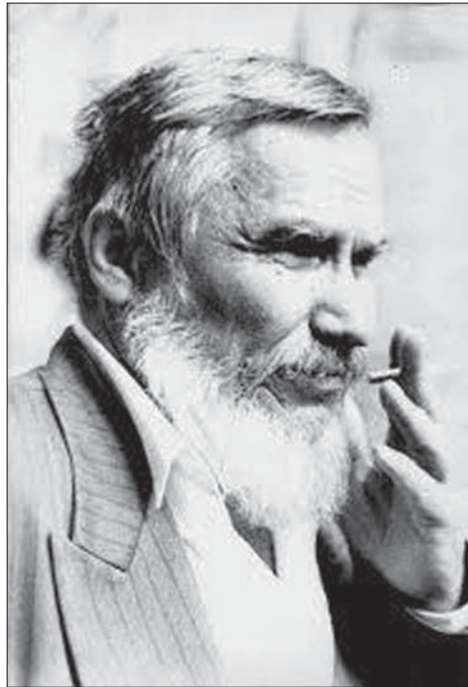
Як розповів тоді Лупиніс, він більше перебував у Чечні, ніж в Україні — став одним із близьких дорадників генерала Джохара Дудаєва, яким безмежно захоплювався. Та й не тільки він. Крихітна Чечня під проводом свого харизматичного лідера Дудаєва, борючись за незалежність, кинула виклик домежно змілітаризованому монстру Росії. Ми знали імена Аслана Масхадова, Шамлія Басаєва, Яндарбієва, Мовлади Удугова не менше, аніж наших політиків. Наші унсовці воювали на боці Чечні. Згодом я почув, що Сашко Білий навіть очолював особисту охорону Дудаєва. Демократичні ЗМІ України не приховували відвертої симпатії до Чечні. Пристрасну книжку поетичної публіцистики "За нас" написав Дмитро Павличко. Пишаюся тим, що я став її видавцем. Пам'ятаю, що неоднораз чув у Павличкових виступах цю тезу: якщо Росія задушить Чечню, вона візьметься за нас. Те ж саме — хіба що трохи іншими словами — разуразно повторював Лупиніс. Але це були такі поодинокі застережливі голоси. Переважна більшість інтелігенції, — не кажучи вже про інші верстви ("п'ята колона" — окрема тема) — перебувала в солодкій ілюзії "мыжебратья". Особливо беззастережно вірили українські демократи демократам російським, будучи свято переконаними в тому, що їм так само, як і нам, болять українські біди й що в їхній особі ми маємо надійних союзників. Потрібен був час, щоб наші інтелігенти остаточно допевнилися: таки справді російська демократія закінчується на хуторі Михайлівському. Остаточною крапкою цим ілюзіям став "Кримнаш".

Не маю жодного сумніву в тому, де був би Анатолій Лупиніс у час Революції гідності й у російсько-українській війні. Такі люди (а їх — одиниці) просто приречені завжди бути попереду всіх, щоб окрилювати інших своїм радикалізмом та беззастережною відданістю високій ідеї. Звичайно ж, вони дуже незручні для будь-якого режиму, бо не здатні примиритися з будь-якими політичними компромісами й вони не прибічники всяких вигідних коаліцій. Такі безкомпромісні індивіди дуже вигідні для прикрашання "гербів" деяких партій, але дуже небажані в партійних середовищах як непримиренні політичні опозиціонери. А особливо ж — у партіях "вождистських" (а їх у нас переважна більшість), де так багато залежить од потенціалу волонтаризму їхнього очільника. На жаль, це здається в нас нормою, бо ж чи не всі наші партії і громадські організації саме такі. Очевидно, то законмірність посттоталітарних і постколоніальних суспільств, і потрібен якийсь час, аби вони в своєму розвитку позбулися такого атавізму.

Я тоді був головою секретаріату Української всесвітньої координаційної ради, утвореної Всесвітнім форумом українців. Рада була вельми амбітним проектом — вона мала консолідувати все світове українство для розбудови нашої держави й творення потужного українського лобі. Рада голосно заявила про себе. В її складі були такі яскраві особистості, як Аскольд Лозинський та Володимир Баранецький зі США, Оксана Соколик і Василь Верига з Канади, Омелян Коваль із Бельгії, Юрій Рейт із Польщі, Павло Попович (знаменитий космонавт) із Росії, В'ячеслав Чорновіл, Михайло Горинь та Павло Мовчан від України. Головою УВКР обрали Івана Драча, який любив роздавати інтерв'ю, артикульючи наполеонівські прожекти ради.

Років за п'ять-шість вона стала безнадійно маргіальною організацією. Сумний занік, що переслідував чи не всі національні утворення, не поминув і голосного оприлюднену з трибуни велелюдного Форуму (в палаці "Україна") УВКР. Здається, УВКР і нині ще животіє десь у глибокому підпіллі і чи то боїться, чи соромиться хоч якось нагадувати про себе.

Лупиніс тоді допитувався в мене, які плани УВКР щодо офіцерства радянської армії, з-поміж якого багато українців. Їх

Чоловік, що мав діагнозів на вісім смертей, — Анатолій Лупиніс

треба агітувати повертатися в Україну, щоб зміцнити нашу армію. В нього, як виявилось, були не тільки ідеї, а й конкретні діяння — він їздив із цією місією по всьому терені колишнього СРСР, зустрічався з військовиками й заснував Спільку офіцерів української діаспори, що координувала процес агітації військовиків та повернення їх в Україну (вже після смерті Лупиноса про все те докладно писала відома журналістка Наталя Чангулі, яка неоднораз їздила з ним до охопленої війною Чечні).

Я не міг чимось конкретним із планів УВКР у розбудові армії похвалитися Анатолієві — про це жодного разу не йшлося на її зборах, де все переважали гуманітарні проекти. Тепер добре зрозумів, що тоді там не вистачало голосу військовиків або тих, хто б так виразно, як Лупиніс, бачив загрозу російської інтервенції.

Анатолій з'являвся в коридорі Товариства "Україна", і всі там ще здалеку чули його кроки, бо ж рухався він із довгим почовгом ніг. У мене в кабінеті він одразу закурював і починав телефонувати тхозна-куди. Нагаду, що мобільників тоді не було. Потім приходили рахунки за дзвінки в Азербайджан, Грузію, Молдову, Чечню. Впоравшись із усім тим, він просив кави. Коли секретарка приносила нам чашки з запахшим трунком, він одразу прохав її зварити ще, а далі ще — був неймовірно кавоманом і зятим курцем. Прокурені зуби йому давно почорніли, а пальці були аж коричнюваті від нікотину. Коли його довго не було, я знав: він знову десантувався в котрусь із "гарячих точок".

Тоді в Києві майже щодень відбувалися всякі мітинги, конференції, "круглі

столи". І на все те Лупиніс дивився з по-блажливою іронією, мов дорослий на дитячі забавки. Він вважав, що є речі набагато важливіші, котрі справді впливають на політичну ситуацію. І вряди-годи прозора на це натякав. Але ніколи не наголошував на своїй важливій у тому ролі. Те, про що він казав, здавалося не зовсім правдоподібним, і почасти я не міг йому повірити. Наприклад, обмовився, що оце зустрічався з президентами Грузії Звіадом Гамсахурдією та Азербайджану Ельчибеєм. Я дивився на його зашмульгане вбрання, на давно немите довге волосся, вдихав запах дешевої смердючої "Прими", уявляв яскраві килимові доріжки, по яких проходять гості президентів, акцентований політичний гламур усіх тих сценаріїв, і мені було не-

Михайло Слабошпицький, видавши книги мемуарної прози "Протирання дзеркала" та "Тіні в дзеркалі", працює над заключною книгою мемуарної трилогії "Із пам'яті дзеркала", що, як і обидві попередні, побачить світ у видавництві "Ярославів Вал".

Пропонуємо фрагмент з неї. Повністю спогад друкується в журналі "Березіль".

змога повірити в Лупиносові розповіді. А вже згодом я, майже приголомшений, довідався: це таки правда. Дисидент Лупиніс сидів разом із дисидентами Гамсахурдією та Альбуфазом Ельчибеєм, і вони охоче зустрічалися з ним, навіть опосівши президентські трони. І цей факт промовисто характеризує не тільки їх, а його також — із будь-ким вони, зашарпані державними клопотами, не марнували б часу. Тут промовляють не їхня пам'ять часу, зеківський сентимент, а їхнє розуміння особливого калібру українського чоловіка з його мовби викличним "дрес-кодом". Ніяк мені не могло те поселитися в уяві. А ще коли Лупиніс розповів про свої дискусії з Гейдаром Алієвим та Едуардом Шеварнадзе, я (каюся) подумав: синдром барона Мюнхгаузена. Але ж — найцікавіше! — що все це насправді було. Майже фантастика, однак — таки ж реальність.

Коли він був у "відсидентах", то з ним — не тільки справді видатною, а ще й домежно демонізованою особистістю — зустрічався тодішні генерали спецслужб Алієв та Шеварнадзе. Як прочитав я вже значно пізніше в російських джерелах, де Лупиноса прирівнюють до Степана Бандери й Романа Шухевича, він скрізь — і на зоні теж — був беззаперечним лідером та ідеологом. І з ним рахувалися навіть "вори в законі" та всякі "авторитети", не кажучи все про тих в'язнів, які згодом стали лідерами національно-визвольних рухів у нещодавніх республіках Союзу. Про це недвозначно писав покійний Руслан Зайченко — Лупиносів побратим по УНСО.

Уявімо собі 1957 рік. Мордовський концтабір №7. Заворушення в ньому, що

почалося з конфлікту кримінальників та політичних. Кримінальників на дисидентів нацькувало начальство табору. Політичні, як мовиться, поставили кримінальних на місце й оголосили страйк. Один із керівників його — двадцятирічний Лупиніс. Страйк переростає в повстання, в котрому взяло участь понад дві тисячі людей. Для його придушення на сьомий табір Дубровлагу кинули регулярні війська.

Це ж який авторитет треба мати серед в'язнів, щоб вони визнали саме його лідерство, і щоб саме він стояв на чолі сил спротиву за колючим дротом. Він же ще тоді не був поважним "Дядею Толею" (так інтимно-поштиво називали його молоді хлопці, яких він гуртував в УНСО). Для них він був водночас і живою легендою, і духовним авторитетом, і мовби хрещеним батьком. Тоді все було зрозуміло. Я самовидячки допевнювався в особливому статусі Лупиноса на початку дев'яностих і його унікальній ролі з-поміж усіх політиків. Там його життєва легенда, і його магічний авторитет, поєднаний із винятковою доброзичливістю, працювали на нього. Тому так беззастережно йшли молоді й романтичні за цим неметушливим раком (таке було його означення за гороскопом), який не галасував, говорив майже тихо, і з його слів струменіла та особлива енергія, котра впливала на людей, диктувала їм переконаність, що ось саме цей чоловік виведе їх із довгого та похмурого тунелю сумнівів. Це рідкісний талант — упевнювати інших, не витрачаючи для цього багато слів. Тому саме такі люди, як він, і стають духовними провідниками без будь-яких намагань узурпувати цю роль. Здається, саме провидіння безпомилково вгадує їх у натовпі й, доставши з людської гущі, ставить на постамент, перед очі всіх, хто палає бажанням спізнати істину.

Тут усе зрозуміло. Лупиніс на цей час уже став Лупиносом. Його ім'я безвідмовно працювало на нього. Я з подивом помічав, як, бува, ні з сього ні з того ніяковіли або й геть бентежилися претенденти на роль національних вождів у присутності Лупиноса, хоч він їм не докоряв, не спечався з ними — він просто їм муляв своєю присутністю, знекрилював їх, і вони квалливо дистанціювалися від нього. Тоді мені й подумалося: якщо деякі люди народжуються для котроїсь унікальної ролі чи навіть місіїності, то Лупиніс — це саме той випадок.

Але ж у безвусих і наївних двадцять літ він ще самого себе не зустрів і, як писав поет, лише ішов собі назустріч. Та, певно, вже тоді жила в ньому незбагненна здатність м'яко повелівати іншими, не докладаючи для цього особливих зусиль. Очевидно, саме тому Анатолія легко винесло на самісінький гребінь тих драматичних подій. Його особливу роль визнали не тільки учасники повстання — в ній анітрохи не засумнівалося начальство системи концтаборів із жерцями радянської Феміди. Вони відразу ж безпомилково окремили юнака з гурту всіх обвинувачуваних. Отаке визнання його талантів і заслуг. Керівника повстання Анатолія Лупиноса, що до того був засуджений на шість років, суд "нагородив" іще одним строком — десять років.

Він мав там багато часу не тільки для самоосвіти (в таборі була, як казав, порівняно непогана бібліотека), жадібно знайомився з "живими книгами" — в'язнями, що мали високу освіту й інтелект. Очевидно, він уже тоді визначив для себе пріоритети, котрі диктували йому напрям інтелектуальних зацікавлень. Коли ми зазнайомилися і почали спілкуватися, Анатолій дивував мене своєю обізнаністю в історії, філософії, соціальній психології. Все в нього було вибудовано в чітку ієрархічну систему, на все був свій оригінальний, почасти дуже контроверсійний коментар. Цим він справді вигідно вирізнявся з-поміж строкатого натовпу

новонавернених у політику, де було немало людей темних, як африканська ніч. Окрім патріотично налаштованих інтелектуалів та дисидентів у політику “на ловлю щастя і чинів” рвонуло чимало всяких авантюристів та соціальних лузерів. Вони відчували, що наближається політичний землетрус, котрий змете всі суспільні піраміди і з’явиться запит на нових людей у владі. Різноманітні сценарії подій можуть дати шанс ускочити в неї і з парадного, і з чорного ходу. Як воно, власне, й сталося, коли, наче у калейдоскопі, замиготіли там нові й нові обличчя, які з’явилися на Олімпі владі чи в проводі патріотичних організацій, мовби нізвідки. Подеколи виникало враження, що не один із них не всі букви знає і робити нічого не вміє, тільки має здібності до патріотичної демагогії та до інтриги. Я спостерігав не одне партійне середовище й контингент не одної громадської організації, котрі створювали гнітюче враження серпентаріїв. Повсюдно були перевороты, розколи, зради, а недовготривалі альянси демонстрували невміння і небажання консолідуватися для серйозної мети. Лупиніс постійно іронізував над партійними колонами, вважаючи, що партійні неофіти не готові для своїх ролей — їм би треба було пройти спеціальний лікбез. Узагалі його діагнози були лаконічно точні, а характеристики гротескно підсилені.

Якось, сидючи з Лупиносом у піцерії “Везувіо”, я делікатно запитав, звідки він саме такий узявся і що передовсім вплинуло на нього. Тоді не було ні Вікіпедії, ні Фейсбука, і ми в тисячу разів менше знали одне про одного. Тому я тільки в загальних рисах мав уявлення про його драматичну епопею.

Добре, що Лупиніс тоді, що було з ним дуже рідко, — нікуди не квапився. Ми замовляли каву за кавою, жадібно курили (в той час у цих закладах це дозволялося), і він розповідав про себе. Я боявся, що позабуваю якісь подробиці з його розповіді — там була маса яскравих подробиць — і ввечері занотував її в щоденник. (Я вже тоді відчував, що Лупиніс — беззаперечно, людина історична).

Я потім не раз передумував його життя. Як і в кожному, там є численні загадки, котрі Анатолій так і забрав із собою на той світ. Майже кожна людина відходить зі своєю нерозгаданістю та з більшими чи меншими таємницями. Але що значніший своїм калібром індивід, то й значно більше в нього так і неоприлюднених ідей, ірраціональних страхів, комплексів, грандіозних планів і сподівань. І все те припиняє своє існування разом із людиною.

Лишається тільки те, що було на поверхні. Що записане в біографії (якщо вона була докладно зреферована). Або те, що вона розповідала про себе, виокремлюючи певні моменти як винятково важливі й акцентуючи на певних подіях, котрі виразно відлунували в її житті, чи людях, які мали на неї вирішальний вплив.

Отже, пунктир Лупиносового життя, який прокреслив він сам у неквапній розмові погідного літнього пообіддя в загиблій піцерії на вулиці Рейтарській у Києві.

Мені здається, що ніхто з тих, хто знав школяра-відмінника Лупиноса у селі Сатанівка Монастирищенського району на Черкащині, не передбачав неймовірних перипетій його життя. А все в нього складалося так. Подружжя Лупиносів із села Новоолександрівка на Донеччині — як “злісних ворогів радянської влади” — вислали в далекі сибірські краї. Коли розпочалася німецько-радянська війна, по дружжю пошастило звідти втекти. Там, у засланні, 21 липня 1937 року у Лупиносів народився син, якого назвали Анатолієм. Користуючись вибухом сум’яття й послабленням контролю за собою, вони повертаються в Україну. Тодішня їхня одісея має таку подробицю: малий Анатолій подорожував верхи на корові. Вони осідають у Сатанівці на Черкащині,

де книжник Анатолій із золотою медаллю закінчує середню школу й легко вступає на астрономічний відділ фізико-математичного факультету столичного університету імені Шевченка. Здається, з сумною іронією згадував себе тодішнього Анатолій, кажучи, що його вабило небо, де кожна зірка озивається незбагненною таїною, котрі йому праглося відгадувати. А час то був “о, прекрасний, неповторний”, як писав Павло Тичина. Справді, майже так, бо вже засуджено культ особи Сталіна, розпочалася хрущовська “відлига”, з’явилися сподівання на благовісну демократизацію, розпочалася реабілітація легіонів репресованих, повертаються їхні імена й дати розстрілів. Стільки надій на краще. Здається, тоталітаризм одступає. Але — 1956-й рік. Радянський Союз уводить війська в Угорщину, котра спробувала збунтуватися проти Кремля. 19-річний Лупиніс, третьокурсник КДУ, виходить на демонстрацію з плакатом у руках: “Руки геть від вільної Угорщини!” Арешт. Суд. Шість років ув’язнення за антирадянську агітацію. Романтик, ідеаліст, задивлений у зоряне небо, вчився споглядати світ крізь тюремні ґрати.

Його “десятирічка”, в котрій “уроками виховання” були тортури у сумнозвісному Владімирському централі, мала такий фінал: Анатолія випускали на волю на ношах — тридцятилітній чоловік не міг ходити. Окрім того в нього були виразка шлунка, дистрофія міокарда, хворі нерви й печінка. Лікарі пророкували, що каліка “недовго протягне” й не зможе стати на ноги.

Але ця залізна воля Лупиноса! Ця несамоविта жадоба до життя! Мало народжується таких сильних людей. Він не тільки виконував ту програму, котру йому диктували лікарі. Він розробив і свою методи боротьби з недугою. Основу її складала виснажливі фізичні вправи. За два роки Анатолій став на ноги. Звичайно, він уже не міг підстрибувати чи бігати — він рухався, натужно тягнучи ноги й човгаючи підощвами. Але — головне — він знову був у строю. Гіпократи, що ним опікувалися, мали всі підстави пишати своїм пацієнтом, який поєднав їхнє медичне мистецтво зі скаженою волею. Він допоміг сам собі.

Анатолій почувався вже непогано освіченим (зізнався про ув’язнення): “Це була своєрідна, але ефективна форма освіти, де я отримав набагато більше знань, аніж у будь-якому інституті”, та все ж пішов на заочне відділення економічного факультету Української сільгоспакадемії. Тільки туди дозволили йому вступати ті, хто викликав Анатолія на співбесіди у високі кабінети, вмовляючи його погамуватися і притлумити свої бунтарські рефлексії. Він мовчав. Вони вирішили: вгмонився, перевиховали.

1971-го, після виступу 22 травня біля пам’ятника Шевченкові, його заарештовано. Слідство пішло найлегшим — і добре випробуваним сценарієм: Лупиноса оголосили божевільним. Він опинився в сумнозвісній Дніпропетровській психлікарні, де каралися Микола Плахотнюк, Леонід Плющ і Василь Рубан.

Я прочитав, що в психіатричці Лупиноса “лікували” такими страшними препаратами: галоперидол, трифтазин, тизерцин, сульфозин. У нього було сорок (!) інсулінових шоків. І він ще зміг після всього цього вижити й не збожеволіти. Щоправда, його здоров’я було остаточно надірвано. Біограф Лупиноса Ганна Черкаська наводить таку фразу, котру йому злорадно кинули в спину, коли він виходив із психіатричного ув’язнення: “Твоїх діагнозів на вісім смертей вистачить!” Очевидно, тільки його неймовірна воля допомогла йому не лише втриматися на цьому світі, а й лишатися тим, ким він був.

Як розповідав мені, він швидко розчарувався в Народному русі, побачивши, що той завперш через міжособиці його

провідників не має серйозних політичних перспектив, а тому швидко вичерпає свій потенціал. Не спокусився він і на нові запитання його в кілька партій, котрі хотіли бачити в своїх рядах такого пасіонарія і харизмата. Він виношував свої концепції, мав своє геостратегічне бачення, передчуваючи неминучу війну Росії з Україною. Для переважної більшості наших націонал-демократів Лупиносові теорії були чимось на взір марення божевільного — вони свято вірили, що в цілковитому порозумінні з російськими демократами та ще й за їхньої підтримки розбудують квітучу Україну. Пам’ятаю кілька наївно патетичних відкритих листів українських лідерів (здебільшого представників письменства) до російських колег із закликком штибу “Возьмемся за руки, друзя!” — котрі так і лишилися без відповіді. Ні Вознесенські, ні Євтушенки, ні распутіні чи гайдари й собчаки нічим не засвідчили свого до них ставлення. Тільки поодинокі особи з Росії (Олена Боннер, Валерія Новодворська, Юрій Афанасьєв) співчутливо озивалися до нас. А в російських демократах уже тоді виразно проглядалися безнадійні імпер-шовіністи. Зрештою, всі подальші події все те виразно продемонстрували.

Як ми допевнилися згодом, російський “патріотичний сифіліс” (вислів Герцена), зумовлений смертоносною бацилою шовінізму й нацизму, наростає там у геометричній прогресії. Коли я пишу ці рядки, читаю на Фейсбуці таку інформацію: дев’яносто (!) відсотків росіян схвалили й підтримали атаку на українські кораблі й полонення українських моряків в Азовському морі. А масовий психоз “Крымнаші!”. Отже, ще тоді Лупиніс розумів нашу ситуацію краще за нас, бачив усе далі за нас.

Гадаю, що його не раз навідувало й оте банально зрозуміле бажання “пожити й для себе”, добре зрозуміле після всіх його арештантських літ. То більше, що він узяв за дружину жінку з чотирма дітьми і мав з нею ще двох синів. Але він так і не став на сімейний “якір”. Така життєва роль була виписана не для нього.

Як уже мовилося, його дороге дітище — УНСО*. Він його придумав і випестував. Вважав і символічним, і принципово важливим те, що в проводі його став саме Юрій Шухевич — син головнокомандувача Української Повстанської Армії. Навіть цим наголошувалася генетична спорідненість УПА й УНСО. Там було чимало відомих людей. Навіть видатний мистець Данило Нарбут, син Георгія Нарбута, з гордістю повідомляв мені, що він — в УНСО.

Вже згадуваний Ігор Мазур пише про Анатолія Лупиноса: “Він міг з’явитися невідомо де, поїхати невідомо куди. Збирався у Тбілісі, в аеропорту зустрівся з урядовцями, які летіли в Баку, — Лупиніс “чіплявся” з ними. Там відбувалися зустрічі у форматі Азербайджан-НАТО, й однією з основних делегацій були турки. По ходу справи Лупиніс здружився з турками — ті запросили його полетіти в Стамбул. У цей час у Києві думали, що він у Тбілісі десь бродить, а він — із турками, у складі урядової делегації...”

Такі подробиці ще раз потверджують те, що я тоді про нього чув: Лупиніс — це абсолютна непрогнозованість, позірна асистемність, що десь углибині переходить у складну систему, нерозгадана інтрига, фантастична ситуація. “Ніхто з нього не вимагав ніяких паспортів, — згадує “Тополя”. — У Стамбулі проживав на державному рівні, без документів. Далі турецька делегація летить у Вашингтон — Лупиніс з ними. Бродить там пару тижнів, поки тривають натовські саміти. У Штатах зустрічається з українською діаспорою... Далі летить до Канади. В нього, здається, навіть не було закордонного паспорта. В українському посольстві були шоковані, коли Лупиніс вирішив повертатися назад і почав переповідати епопею, як він облетів

півсвіту без документів. Закінчилося тим, що йому в Києві в терміновому порядку робили закордонний паспорт, передавали літаком у США. Але через два тижні він загубив його в якомусь кафе разом із пачкою газет, які постійно з собою носив. Мав Лупиніс у собі щось надлюдське, кажуть побратими, постійно видавав геніальні ідеї і мав талант зустрічати цікавих людей...”

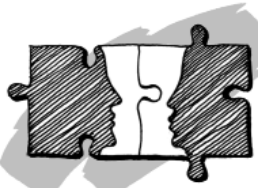
Цікаво, що він анітрохи ні з ким не церемонився, коли йому було щось (здебільшого не для себе) потрібно. Розповідає, що був у Москві зі своїми людьми. Гроші скінчилися. На якомусь літературному вечорі підійшов до Євтушенка: “Женю, дай п’ятдесят рублів — треба хлопців у готель поселити”. Дав Євтушенко гроші. Як правило, Лупиносові не відмовляли. Щось у ньому було таке, чого не було в інших. Тому видавалося, що для нього не може бути неможливого. Ще одне важливе свідчення: “Матеріальний світ — харчі, речі, статки — були для Лупиноса чужими. Він жив ідеєю, справою боротьби за вільну, велику, сильну Україну. Він вів свою війну і вважав, що демократія — це стан суспільства, до якого приходять шляхом довгих процесів в економічній, моральній, правовій, релігійній, соціальній та інших сферах життя. Декому в Україні було вигідно бачити в Лупиносові тільки такого собі керівника напівформального, напіввійсько-кримінального угруповання. Однак Анатолій ніколи не закликав людей до дій, за які їх могли кинути до в’язниці. Він розумів ситуацію і воював передусім у сфері Духу, навіть більше, він служив Духу. Це розуміли всі, з ким він спілкувався поза межами України, і тому допомагали йому чим могли. Знали, що він їде в Америку не за власним бажанням, він має це зробити за волею “того, хто послав його”. Такий портрет Лупиноса змальовує представник Козацького братства бойового звичаю Спас “Сокіл” Олександр Косуха, який добре його знав.

Мабуть, Анатолій тут трохи підтриманий, бо ж важко погодитися, що, формуючи дружини добровольців для війни з Росією у Чечні, Лупиніс добре знав, що в Україні тих хлопців чекає тюрма — законодавство забороняє українцям виступати в такій ролі. І не одного унсовця спіткала ця участь. Влада переслідувала небезпечні для неї парамілітарні структури. Вона боялася і їх, і гніву Росії за них. І, зрештою, невідомо, кого більше. Унсовців вилюлювали й нещадно пакували в бусетарні.

Він не звертав уваги на всі інсинуації довкола нього. Це в нас дуже люблять: квазіконспірологи й наклепники поширюють таке, що, як мовиться, і на голову не налазить. Весь наш інформаційний простір постійно занечиснений дивоглядними гіпотезами, версіями й плітками. Довелося чути, що Лупиніс — високий чин російської спецрозвідки, що він — “засланий козачок”, провокатор, що й він, й УНСО — російський “спецпроект”. Якось я обмовився: мовляв, про тебе й про УНСО таке — таке! — городять. Він одмахнувся: “Хіба ж можна вводити всім людям одразу?! Ми ж — нація фантазерів і невірних мрійників. Та й наклепи на ближнього любляємо...” Спостерігаючи за ним упродовж кількох років, я зрозумів, що він так загартувався у тих пекельних випробуваннях, через котрі судилося йому пройти, що будь-які ескапади проти нього були йому як дзижчання мух. Те, що іншого денервувало б і психологічно ранило б, абсолютно не зачіпало його. Почувши чергову викривальну “байку” про себе, він нестримно реготався: “Це ж треба таке наплести! Ми таки великий народ! Особливо — у казкотворенні й пліткопільотах!...” Таку внутрішню рівновагу й постійну зосередженість на головному я рідко спостерігав у наших політиків.

* Українська національна самооборона

Повертаючи запорозький дух

У межах Науково-практичної конференції “Базавлуцька Січ (1593–1638) — погляд крізь віки: історико-географічні та етнологічні пошуки. (Нові можливості зі збереження об’єктів історико-культурної спадщини в ОТГ)” відбулася зустріч з активом Грушівської територіальної громади Дніпропетровської області.

Доповідачами та учасниками обговорення козацької спадщини на території Грушівської сільської об’єднаної територіальної громади виступили запорізькі історики Олександр Олійник та Сергій Білівненко. Олександр Олійник розповів про устрій козацьких Січей та Запорозьких Вольностей з елементами державотворення. Сергій Білівненко зупинився на значимості для сучасного молодого покоління родинної історії та дослідження власного родоводу. Хлопців цікавило питання існування у запорожців інституту характерництва та вміння козаків до самолікування, чи справді козаки були старожилами, мали міцне здоров’я та сильний дух. Жваве обговорення викликало питання статусу жінки у козаків, та запорожців зокрема. Дівчата-старшокласниці запитували: чи повинні ми рівнятися на запорожців, якщо останні цуралися жіноцтва та на перше місце ставили чоловіче побратимство? Олександр Олійник пояснив, що побратимство не передбачало зневаги до жінки, що козацтво з великою пошаною ставилося до жінок-матерів, про що свідчить поклоніння перед образом Покрови Пресвятої Богоматері. Вона вважається покровителькою козацтва, січова церква носила назву Покровської. Насправді козацькі пісні не лише оспівували героїчну звитягу, а й були наповнені тужливою ніжністю до матері-жінки, матері-рідної землі, Батьківщини.

У цьому контексті постало питання, чи все ми робимо для вшанування пам’яті наших козацьких предків, чи достойні ми їхньої пам’яті? Адже на території громади є місця поховання козаків-запорозьців та їхніх прямих нащадків, і на сільському цвинтарі є хрести козацького типу. Кожен хрест є не лише унікальною пам’яткою історії та культури, а й відбитком ставлення суспільства до свого минулого. Хрести під дією природних сил та людських рук поступово втрачають написи, зазнають пошкодження і руйнуються.

Продовження обговорення проблеми збереження історико-культурної спадщини Апостолівського району відбулося на зібранні активістів Грушівської громади в приміщенні сільського будинку культури, де до зібрання долучилися київський науковець-етнолог Любов Боса та голова громадської організації “Правозахисне козацьке товариство “Базавлуцька Січ” Микола Павлюченко. До обговорення громади запропоновано короткі методичні рекомендації щодо процесу включення територій козацьких цвинтарів та всіх пам’яток на цій території до Державного реєстру нерухомих культурної спадщини як пам’яток історії місцевого значення і в майбутньому — національного значення. Як зазначив на зібранні Микола Павлюченко, цивілізованість кожної нації визначається ставленням до великого минулого, пам’яттю і доглянутістю їхніх цвинтарів, причому без огляду, хто похований. Прямий обов’язок членів громади та представників усіх гілок влади турбуватися про добробут живих та пам’ять про велике минуле. У його виступі звучала думка, що надання козацьким кладовищам статусу об’єктів культурної спадщини

у подальшому створить із самих кладовищ та навколишніх територій охоронні зони, підвищить статус самої громади на державному рівні, підніме самооцінку її молодого покоління, яке не потребуватиме абстрактного пояснення патріотизму, а наочно зможе побачити і взяти участь у збереженні унікальних пам’яток запорозької старовини. Він зазначив, що під час інтенсивної господарської діяльності впродовж століть свідомо знищували самі місця розташування Січей, як приклад — створення штучних водосховищ, окрім того ідеологи російського шовінізму та радянського “інтернаціоналізму” робили все можливе, щоб не підтримувалася спадковість, зникали з лиця землі й унікальні автентичні пам’ятки козацьких цвинтарів Нижнього Подніпров’я — як останній речовий доказ існування самого запорозького козацтва.

На території Мар’янської міської об’єднаної територіальної громади у заходах, приурочених до 425-річчя створення Базавлуцької Січі, які відбули-

ся в цьому плані, як зазначила Наталя Барабаш, важливу роль відіграє залучення шкільної молоді до науково-дослідної роботи, зокрема, в межах участі школярів у програмах Малої академії наук. Також вона зупинилася на питанні патріотичного виховання молодого покоління, де культивування моральних і духовних цінностей українських низовиків-запорозьців серед сучасної молоді є вкрай корисним.

У конференції також взяв участь к.і.н., заступник директора Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького з наукової роботи О. В. Старік. Він зазначив, що серед залишків матеріальної культури доби Запорозької Січі важливе місце займають надмогильні меморіали. Ще донедавна цей вид пам’яток був одним із найпоширеніших на території Південної України. Але в наш час хрестів, що належать саме “чубатим лицарям”, відомо лише близько 50 одиниць, та й ті збереглися або у вигляді фрагментів, або з пошкодженнями різного ступеня. Значно більше вціліло

кам’яної пластики: тут є 537 надмогильних пам’ятників XVIII—початку XX ст. Така чисельність пояснюється значними покладами вапняку у балці Березнювата, яка знаходиться на північному заході села. На території Мар’янського збереглося 3 некрополі з кам’яними хрестами козацького типу, розташовані на півдні, в центрі та на сході східної частини села.

Конференція ухвалила резолюцію, в якій передбачено зокрема: від імені Грушівської сільської та Зеленодольської міської об’єднаних територіальних громад

— надіслати листи до Дніпропетровського обласного центру з охорони історико-культурних цінностей із пропозицією провести експертизу Грушівських та Мар’янських (Тернівських) некрополів з хрестами “козацького типу” щодо визначення їх (місць поховань періоду Вольностей Війська Запорозького Низового та наступних епох) об’єктами культурної спадщини та доцільності складання первинної облікової пам’яткоохоронної документа-

та Мар’янських (Тернівських) історичних кладовищ козаків та їх нащадків як пам’яток культурної спадщини, що дозволить удосконалити патріотичну роботу з молоддю та підвищить інвестиційну туристичну привабливість регіону. Звернутися з проханням у сприянні організації Всеукраїнської науково-практичної конференції “Лицарські хрести січовиків” до річниці заснування Базавлуцької Січі.

А також: від Грушівської сільської, Зеленодольської міської об’єднаних територіальних громад та Осокорівської сільської ради

— надіслати листи до Центру пам’яткознавства Національної академії наук України і Українського товариства охорони пам’яток історії та культури щодо методичного та наукового супроводу оформлення Грушівських, Мар’янських (Тернівських) та Осокорівських історичних козацьких кладовищ як пам’яток культурної спадщини;

— надіслати листи до Українського інституту національної пам’яті щодо методичного та наукового супроводу оформлення Грушівських, Мар’янських (Тернівських) та Осокорівських історичних козацьких кладовищ як пам’яток культурної спадщини та провести на всеукраїнському рівні акції зі вшанування місць козацьких поховань. Звернутися із проханням у сприянні організації Всеукраїнської науково-практичної конференції “Лицарські хрести січовиків” до річниці заснування Базавлуцької Січі як частини активізації національної пам’яті українців.

Крім того:

— Рекомендувати всім органам місцевого самоврядування, на території яких є історичні козацькі кладовища та окремі могили з кам’яними хрестами козацького та посткозацького доби, підготувати подібні звернення та подати їх до відповідних наукових закладів та органів державної влади.

— На основі громадянської позиції та добросовісності заборонити здійснювати будь-яку господарську діяльність на території історичних кладовищ, крім реставраційних робіт або протиправних заходів.

— Провести збір коштів на здійснення невідкладних охоронних (рятувальних) археологічних робіт на території колишніх Запорозьких Січей, козацьких зимівників та до них прилеглих територій (зокрема історичних козацьких кладовищ).

— Провести Всеукраїнську науково-практичну конференцію “Лицарські хрести січовиків” до річниці заснування Базавлуцької Січі восени 2019 року, підготувати до друку й видати збірку матеріалів конференції

— Розпочати роботу над розробкою й подальшою реалізацією проекту з наукового вивчення (виявлення, антропометричного анування, польової інвентаризації, упорядкування й видання довідника-каталогу) козацьких некрополів Запорозького регіону України (територій Вольностей Війська Запорозького), для чого залучити археологів, істориків, пам’яткознавців й ін.

ся в межах проведення конференції, взяли участь київський пам’яткознавець Сергій Зозуля та історик із Кривого Рогу Наталя Барабаш. Під час їхньої зустрічі з учнями Мар’янської ЗОШ №2 було порушено питання значимості запорізького низового козацтва у формуванні національної ідентичності сучасної української нації, зокрема, роль у збереженні історичної пам’яті народу місць поховання предків — історичних козацьких кладовищ, котрих на території громади збереглося наразі декілька. Сергій Зозуля закликав до свідомого збереження й охорони історичних козацьких територій і кладовищ як безцінного скарбу історичної пам’яті, посилення роботи з вивчення історичного минулого свого краю й культивування серед односельців поваги до історико-культур-

хрестів нащадків запорожців, виконаних із дотриманням козацьких традицій у сфері поховальної кам’яної пластики (серед дослідників вони отримали назву “хрести козацького типу”). Їхня загальна кількість на півдні України, за підрахунками автора, становить 1029 одиниць. Ці пам’ятки, які безперечно виступають і цінним джерелом з історії запорозького козацтва, і витворами каменобробного мистецтва, поступово зникають з поверхні землі. Брак пам’яткоохоронної стратегії призвів до знищення великої кількості кам’яних хрестів, які місцеве населення часто використовувало при будівництві господарських споруд, навіть парканів. Враховуючи це, нові дані про запорізькі меморіали мають непересічне значення для науки. Село Мар’янське є унікальним через наявність зразків

ці для внесення їх до Державного реєстру нерухомих культурної спадщини України як пам’яток історії за категорією місцевого значення (виконання роботи з комплексного дослідження цих пам’яток, фіксації, визначення антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності, встановлення предмета охорони, складання облікової картки об’єкта культурної спадщини; акта технічного стану об’єкта культурної спадщини, тощо);

— надіслати листи голові Дніпропетровської обласної державної адміністрації щодо сприяння у швидкому проходженні необхідних експертних процедур Дніпропетровським обласним центром з охорони історико-культурних цінностей щодо оформлення Грушівських

Влас. кор.

Володимир СКРИНЧЕНКО

“Чимало є, Горацію, у світі,
що неспроможна мудрість осягнути”.
В. Шекспір
(“Гамлет”, дія 1, сцена 5)

Страсті за Шекспіром

Ще з XVIII століття йде безперервна суперечка про Шекспіра, сумніви у творчих можливостях людини зі Стратфорда висловлювали багато видатних митців англосаксонського світу, серед яких — Чарльз Діккенс, Марк Твен і Волт Вітмен. Відверто жорстко висловився з цього приводу й англійський поет-романтик Самюель Кольрідж: “...чи можливо, щоб автором таких п'єс був такий неук та безпутний геній, яким зображує його сучасна літературна критика?”

Та проблема в іншому: не у кількості істинних біографічних фактів, а в їхній несумісності зі змістом і стилем шекспірівських творів. Зокрема, нечисленні факти з життя Вілла Шакспера (Will Shakspeare) зі Стратфорда, які наводять деякі автори (зокрема, Ілля Гілілов у праці “Игра об Уильяме Шекспире, или Тайна великого Феникса”), свідчать більше про вдалого ділка, аніж про великого драматурга.

Справді, у травні 1597 року Шакспер придбав другий завбільшки будинок у Стратфорді (Нью-Плейс), 1599-го стає пайовиком театру “Глобус” (його частка — 10 відсотків), а у серпні 1608-го — пайовиком театру “Блекфрайерс”. Водночас придбав землі біля Стратфорда і купив будинок у Лондоні. Полишивши рідне місто із пустими кишнями, через чверть століття він стає власником найбільшого майна у Стратфорді. Далі звертається у королівську Геральдію з клопотанням про надання йому титулу дворянина й права мати фамільний герб (клопотання задоволили). Нарешті, у березні 1613-го Шакспер поступається своїм паєм в акторській трупі, скасовує свої фінансові справи у Лондоні та остаточно повертається у рідне місто, де раптово помирає у квітні 1616 року.

Про його смерть сповіщає лише короткий запис у щоденнику Джона Уорда, парафіяльного священика зі Стратфорда: “Шекспір, Дрейтон та Бен Джонсон за веселою вечіркою, здається, попивалися, тому що Шекспір помер від лихоманки, на яку тоді ж захворів”. Його поховали в олтарі церкви святої Трійці.

Засмучує й заповіт поета, який він залишив за місяць до смерті та знайдений 1747 року Джо́зефом Гріном, стратфордським колекціонером старожитностей. На його думку, заповіт позбавлений “щонайменшого проблеску того духу, який осяював нашого великого поета...”; бракує й відомостей про наявність будь-яких книг та літературних рукописів.

На смерть Шакспера не відреагував ніхто, крім його зятя, який залишив такі слова у щоденнику: “Тест мій упокоївся”. І це при тому, що на смерть видатних людей складали елегії, видавали поетичні збірки. Парафіяльна книга у Стратфорді засвідчила, що “25 квітня 1616 року похований Вілл Шакспер, джентл...”. І більш — нічого...

Чудесне преображення Вілла Шакспера зі Стратфорда в Вільяма Шекспіра (William Shakespeare), у того, “хто списом потрясає”, відбулося 1593 року, коли вийшла друком його еротична поема “Венера і Адоніс” з авторською присвятою графу Саутгемптоні. Відтоді явилося у світ ціле сузір'я блискучих

Чимало є, Горацію, у світі...

Швидкоплинний минає час, історія вже перетнула межу III тисячоліття, а людство ще й досі має потребу у тому, що створив Вільям Шекспір, цей дивовижний митець ренесансної доби. Однак всевітня слава найвидатнішого з-поміж драматургів світу увійшла в явне протиріччя з браком біографічних фактів про людину, яка народилася понад 450 років тому у Стратфорді-на-Ейвоні. Кричуща невідповідність його творчого спадку легенді про нього спричинила так зване “шекспірівське питання” та поділила шекспірознавців усього світу на стратфордівців та антистратфордівців.

Його життя та смерть оповіті ореолом таємниці: є тільки ім'я — одне ім'я без плоти й крові. Мабуть, у тому й полягає драма історії, що западини історичної пам'яті заповнюють містифікації та легенди. Мозаїка з фрагментів історичної правди та примхливих фантазій властива й легенді про Шекспіра. Свого канонічного вигляду набула поволи, внаслідок тривалої еволюції, впродовж трьох століть. Та головне про людину зі Стратфорда висловив французький шекспірознавець Іполит Тен: “Ми знаємо лише те, що він народився, одружився та приїхав у Лондон, допрацьовував чужі п'єси, писав свої, заповідав родині майно та помер”. Чи не замало для біографії генія?

комедій і трагедій, історичних хронік та цикл сонетів.

Про що свідчать манускрипти

Радянські шекспірознавці, серед них — Олександр Анікст та Юрій Шведов, традиційно дотримувалися стратфордівської позиції. Це диктувалося ідеологічними міркуваннями того часу: радянському читачеві потрібний був традиційний Шекспір — звичайна людина за походженням, з англійської глибинки.

Але й у працях радянських стратфордівців (див. Анікст А. “Шекспір” — ЖЗЛ) немає відомостей про те, чи вирушав Шекспір за межі Лондона (тим більш — Англії). Однак у його п'єсах відчуваються справжній дух і сонце Італії, неповторний колорит цієї країни Ренесансу. Причому, італійські міста — Верону і Падую, Венецію та Мілан — він явно знав не з чуток. Автор “Приборкання норовливої” у захваті згадує Падуанський університет, а освічення у коханні до своєї alma mater може присвятити лише її студент у минулому.

Між тим, просто уважне читання шекспірівських творів дає можливість відчутти надзвичайно різнобічну та енциклопедично освічену особистість автора. За думкою багатьох дослідників, творець такої творчої спадщини має фундаментально володіти італійською, французькою та іспанською, давньогрецькою і латиною. Шекспірівські герої начебто просякнуті афоризмами античних філософів, а їхній автор блискуче знається на греко-латинській культурній традиції, на глибокому знанні греко-римської міфології, творів Гомера та Овідія, Платона і Сенеки, Плуларха й Тита Лівія.

Та передусім він збагатив рідну англійську мову. Його словник налічує близько 20 тисяч слів, тобто, удвічі-втричі більше, ніж у найбільш освічених та літературно обдарованих людей того часу та колег наступних поколінь. Нічого подібного світова література не знає. За даними Оксфордського словника, в англійську мову Шекспір увів понад 3200 нових слів — більше, ніж Френсіс Бекон, Бен Джонсон та Джордж Чапмен разом.

Надзвичайно широке коло читання Шекспіра — європейські письменники і філософи: Монтень, Рабле, Ронсар, Аріосто, Боккаччо. Як історичний мислитель, Шекспір стояв на ступінь вище понад сучасних йому історіографів. Він добре знав Священне Письмо, епос про короля Артура і творчість “батька англійської поезії”

— Джеффри Чосера. Спеціальні дослідження свідчать про обізнаність його у таких специфічних галузях знання, як правознавство, риторика, музика, медицина, військова та навіть морська справи!

На той час таких фундаментальних знань, такої глибокої ерудиції набували лише у стінах університету або від вчителів чи людей із власним досвідом у різних галузях знання. Адже публічних бібліотек в Англії ще не було...

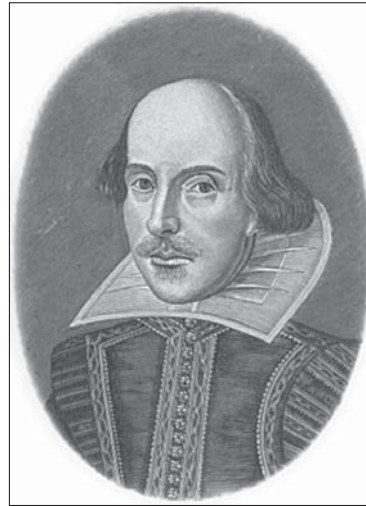
Найбільш вражає глибоке знання автора шекспірівських творів придворного етикету й вищого світу, куди не мала доступу звичайна людина. Та головне відчуття від цих п'єс — невмируща правдивість образів, невичерпний вир життя.

Розенкранц і Гільденстерн

Відтак, лишилося чимало гіпотез та ціла галерея реальних претендентів на “шекспірівський трон”.

Найбільш популярна гіпотеза щодо авторства шекспірівських творів викладена у фундаментальній праці Іллі Гілілова “Игра об Уильяме Шекспире, или Тайна великого Феникса”, яка мала гучний резонанс у науковому світі. За гіпотезою Гілілова, літературна маска Шекспіра приховувала Роджера Меннерса (5-го графа Ретленда) і його дружину Єлизавету Сидні-Ретленд, дочку поета Філіпа Сидні. Головним аргументом на користь цієї гіпотези стала історична знахідка — рукопис пісні з п'єси Шекспіра “Дванадцята ніч”, виявлена російським професором-емігрантом Петром Пороховщиковим в архіві замку Бельвуар, родовому маєтку Ретлендів.

Гілілов звертає увагу на збіг багатьох фактів з біографії графа Ретленда і Шекспіра. Ще у коледжі Ретленд мав прізвище “Shake-Speare” (“той, хто списом потрясає”), а ім'я та прізвище “Вільям Шекспір”, як згадано, з'явилося уперше, коли вийшла друком його еротична поема “Венера і Адоніс” з авторською присвятою графу Саутгемптоні. Звичайно, що обоє — Ретленд і Саутгемптон — перебували на одному шаблі соціальних східців. У Падуанському університеті Ретленд навчався разом із данськими студентами — Розенкранцем і Гільденстерном (дійовими особами у “Гамлеті”). Інтелектуал за всіма показниками свого часу, він володів італійською та французькою, давньогрецькою і латиною. Цілком імовірно, що його словник за обсягом охоплював понад 20 тисяч слів (саме таку кількість слів зафіксовано у шекспірівських творах). Ретленд надзвичайно захоплювався

театром, а у другому виданні “Гамлета” згадується Ельсіно́р (якраз після його візиту у Данію разом із посольством). Завершення творчої діяльності Шекспіра збігається зі смертю графа Ретленда — влітку 1612-го (1613-го він назавжди залишає Лондон та остаточно повертається до Стратфорда). Надгробок Шекспірові виконав саме скульптор Герарт Янсен, відомий раніше своїм надгробком графу Ретленду у фамільній усипальниці.

Праця Гілілова переконала багатьох шекспірознавців. Однак не всі твори Шекспіра, на думку вченого, належали подружжю Ретлендів. Імовірно співавтором вважав він поетесу Мері Сидні Герберт (сестру поета Філіпа Сидні) — графиню Пембрук.

Таким чином, поки інші англійські аристократи творили під іменем Вільяма Шекспіра (“того, хто списом потрясає”), сам Шакспер займався лихварством та придбанням нерухомості у Стратфорді, а також встигав грати у театрі “Глобус”, пайовиком якого був. Таким чином, відбувся справжній гендель (чи містифікація?): граф Ретленд домовився з лихварем Шакспером щодо авторства. Адже Shakspeare (Шакспер) та Shake-Speare (Шекспір) читаються майже однаково! Крім того, театральна справа — не для ясновельможного лорда. Мабуть, за клопотанням графа Ретленда королівська Геральдія надала Шаксперу титул дворянина й право мати фамільний герб.

Зі смертю графа, а згодом — його дружини, була скасована й домовленість із Шакспером; йому пропонували покинути Лондон назавжди.

І нарешті — про смерть. Відомо, що Шакспер захворів і помер у квітні 1616-го після веселої вечірки, що відбулася на честь колишніх друзів з творчого цеху, які прибули з Лондона — поета й драматурга Бена Джонсона та Майкла Дрейтона, земляка Шакспера. Для 52-річного актора ця вечірка стала фатальною. Помер він від лихоманки, на яку захворів тоді. Здавалося, усе логічно: поети провідували “відставного” поета й драматурга. Але, якщо взяти до уваги іншу версію — щодо повернення у Стратфорд лихваря й маловідомого актора Шакспера, який виконував іншу роль, у проекті “Шекспір, який списом потрясає”, тоді візит поетів здається досить дивним. Навіщо провідувати людину, шляхи з якою розійшлися назавжди? Навряд чи заради “духовного” спілкування. А може, просто Бен Джонсон і Майкл Дрейтон, виконуючи якесь доручення (чи злу волю?), мали намір позбавитися від свого колишнього колеги, який занадто багато знав?

Посмертна літературна доля

Бен Джонсон не забув старого друга. Він вшанував його пам'ять 7 років по тому — у легендарному Першому фоліо — посмертному виданні його п'єс, підготовленому за сприяння братів Вільяма, графа Пембрук, й Філіпа, графа Монтгомери, та за фінансової підтримки їхньої матері, графині Мері Пембрук.

Титульний аркуш фоліо містить портрет автора у виконанні гравера Мартіна Дройсхуга, який згодом став канонічним, причому упорядники фоліо, які добре знали Шекспіра, не заперечували схожості з оригіналом. Поетичне звертання Бена Джонсона до читача — “To the Reader” цікаво коментує Валентина Новомірова у своїй праці “Кто придумав Шекспіра?” Вона стверджує, що у рядку “It was for gentle Shakespeare cut” дієслово “cut” слід сприймати з часткою “to” як інфінітив, тобто щоб рядок читати як “It was for gentle Shakespeare to cut” (Ще для того зроблено, щоб благородного Шекспіра вирізати). А далі, слід вирізати портрет Шекспіра і побачити у віконці істинних авторів п'єс — вищезгаданих братів Вільяма, графа Пембрук, й Філіпа, графа Монтгомери. Якраз на тій же сторінці надруковано і присвяту їм цього фоліо. Аркуш, який містить портрет, на зворотному боці чистий. Отже, сама “процедура” вирізання не зіпсує тексту.

За думкою шекспірознавців, автором присвяти був саме Бен Джонсон. Знайшла Новомірова й примірники Першого фоліо з вирізаними портретами Шекспіра. Отже, читачі вже у XVII столітті сприйняли пораду Бена Джонсона й правильно прочитали рядок “It was for gentle Shakespeare cut”. Далі Новомірова стверджує, що графиня Мері Пембрук теж є співавтор творів Шекспіра (до речі, її думка збігається з гіпотезою Гілілова). Порівняння рис обличчя Шекспіра на портреті у Першому фоліо з рисами обличчя графині Пембрук на портреті художника Марка Джерарда наштотувало її на думку, що це одне й те саме обличчя.

З виходом із друку фоліо легенда про Шекспіра розпочала своє життя...

Минав час. Після смерті графині Пембрук згорів її архів у маєтку Wilton House. Згоріла й бібліотека Бена Джонсона.

У середині XVIII століття стара королівська бібліотека перейшла до Британського музею. І коли книгосховище відкрили нарешті для читачів, у ньому... не знайшлося творів Шекспіра! Основою шекспірівської бібліотеки став дар геніального англійського актора Девіда Гарріка — повне зібрання старих англійських п'єс. Це він повернув славетне ім'я драматурга спочатку Англії, а згодом — і усьому світові...

Час відкриває ще більше духовних глибин у творчому спадку Шекспіра. Та головне відчуття, що він розмовляє з кожним поколінням та епохою по-новому. У його творах — нетлінний зв'язок проблематики часів, тих духовних пошуків, якими жило й живе людство.

Ось чому так потрібен Шекспір сьогодні.

Але Шекспір не спромігся сказати всю правду про себе — то була не його таємниця. Мабуть, у “Гамлеті”, як ніде в іншій п'єсі, розкрито трагедію самотності людини, приреченої на мовчання. Лише у фіналі трагедії проривається крик відчаю її героя: “Ви нічого не знаєте про мене! Ти, Горацію, живи, щоб сказати їм про мене!”

Андрій ЗИЛЬ,
член Національної спілки краєзнавців України, м. Бориспіль

Слід, що його залишив в етнографії України, такий великий, заслуги його такі значущі, що вистачило б на декількох професійних вчених.
Ф. Вовк

Павло Платонович Чубинський народився в небагатій дворянській родині 27 січня 1839 р. в Борисполі на вул. Горянській (нині Короленка, 14). У метричній книзі Борисоглібської церкви записано, що у колезького реєстратора Платона Івановича Чубинського і його дружини Марії Миколаївни, православного віросповідання, народився син Павло. 8 квітня 1839 року священник Андрій Бориславський здійснив обряд хрещення. Хрещеними батьками були Прилуцького повіту титулярний радник Михайло Іванович Данчич і колезька секретарка Євдокія Іванівна Мельниківська. Початкову освіту здобув від домашніх учителів. Потім навчання продовжив у 2-й Київській гімназії, а в 1857—1861 рр. — на юридичному факультеті Петербурзького університету. Після його закінчення співпрацював з журналом “Основа”, де друкував свої статті і кореспонденції, працював учителем у київському приватному пансіоні. Збираючи етнографічні матеріали, проводив активну агітаційно-пропагандистську роботу у Київській громаді. Влітку 1862 р. з групою молоді відвідав могили Т. Шевченка в Каневі. На одному із зібрань громадівців у стані високого емоційного піднесення написав вірш “Ще не вмерла Україна”, що став пісню і швидко поширювався на Лівобережжі, а після його публікації у львівському журналі “Мета” з музикою М. Вербицького — по всій Україні. У жандармських донесеннях на П. Чубинського вказували як “атеїста в душі і нешанобливого сина”, як “головного порушника громадського спокою”. За “злочинну агітацію” і “підбурювання селян проти панів” його без суду і слідства заслали до Архангельської губернії. На Півночі спершу призначений судовим слідчим у містечку Пінега. За короткий час перебування на засланні здобув прихильність губернатора і був призначений секретарем губернського статистичного комітету. А ще був старшим чиновником особливих доручень, завідував бібліотекою, редагував неофіційну частину “Архангельських губернських ведомостей”, завідував громадським притулком, бібліотекою, заснував музей та був його екскурсоводом, організував наукове вивчення всієї губернії. У 1865—1866 рр. з-під його пера вийшли статистично-етнографічний нарис “Корели”, “Статистика народжень, шлюбів і смертей у повітових містах і передмістях Архангельської губернії за 5 років”, “Статистика народжень, шлюбів і смертей в м. Архангельську за 10 років”, “Огляд головних ярмарків Архангельської губернії”, “Економічний огляд міст, передмість та повітів Архангельської губернії”, “Адрес-календар осіб і службовців Архангельської губернії на 1864

Енциклопедист народного життя До 180-річчя з дня народження П.П.Чубинського

В історії українського відродження періоду XIX століття важко знайти людину такої потужної енергії, яку мав П. Чубинський. Працелюбством, запальним характером, непосидючістю, нестримним поривом до живої практичної роботи заряджав однодумців і спонукав їх до дії, ніколи не скаржився на труднощі, а впрягався у роботу і доводив її до логічного завершення. Адже за такий короткий час підняти віковічні перелоги українського життя і написати про світогляд українців, їхній побут і звичаї, підняти незміряний пісенний пласт, заглибитися у нього, дістатися до джерела таємничої і тремтливої струни народу, піднести весь колорит життя до значення науки і захопитися вивченням його фізичної, моральної і духовної досконалості зміг тільки Чубинський. Не можна сказати, що до Чубинського не було діяльних етнографів і фольклористів, але кожен з них був своєрідним острівцем, а П. Чубинський зумів об'єднати всі острівці в єдиний духовний материк, ім'я якому Україна.

рік”, “Список статей, надрукованих в “Архангельських губернських ведомостях” з історії, географії, етнографії і статистики губернії від початку їх видання в 1838 році до 1 січня 1865 року”, “Святкування сторічної пам'яті М. В. Ломоносова в Архангельській губернії”, “Солеваріння в Архангельській губернії” та багато інших. Чубинський доклав багато зусиль до вивчення життя і побуту народів Півночі, брав участь у наукових експедиціях, подолавши не одну тисячу кілометрів на човні, пароплаві, верхи на коні і пішки. Він був впливовим чиновником, діяльним і авторитетним вченим і просто, за характеристикою губернатора, чесною незалежною людиною в губернії, перетворивши статистичний комітет в адміністративно-науковий центр, який, завдяки П. Чубинському, був одним із найкращих, в науковому відношенні, комітетів Російської імперії.

Як секретар статистичного комітету і активний організатор великого спектра наукових досліджень, написав і опублікував у періодичних та наукових виданнях понад сімдесят програм, звітів, кореспонденцій, нарисів, статей, праць про Архангельську губернію і племена, що її населяли. Він не захоплювався екзотикою краю, як це робили дослідники до нього, а першим звернув увагу на економічне життя і побут малих народів, на повернення їх до цивілізації, вніс чимало проєктів і пропозицій щодо облаштування доріг і водних шляхів, будівництва залізниці, які сприяли підвезенню товарів і продуктів харчування жителям губернії і до архангельського порту з метою експорту, звернув увагу на розвиток вигідних промислів на території губернії, піднесення освіти і загального рівня грамотності.

Саме статистичний комітет за ініціативою Чубинського був організатором проведення столітнього ювілею пам'яті великого вченого М. В. Ломоносова, зібрав кошти на запровадження стипендії в архангельській гімназії і на відкриття школи на батьківщині вченого. Чубинський був членом-кореспондентом імператорського Московського товариства

сільського господарства, співробітником Вільного економічного і Російського географічного товариств. За цінні наукові праці РГТ відзначило дослідника срібною медаллю. Праці, написані на засланні, здобули визнання в наукових колах Росії і за кордоном. За характеристику сучасників, “був заклятим ворогом чиновницької сваволі і хабарництва, завжди відстоював діяльних і чесних людей, і в період його перебування в Архангельській губернії хабарництво і сваволя якщо не зовсім канули в Лету, проте дуже боялися з'являтися на світ Божий” (Гр. Богославский. Павел Платонович Чубинский в Архангельской губ. (1862—1869 гг.) // Киевская старина, 1903. — №7—8. — С. 236).

Перебуваючи на засланні, він здійснив дві експедиції: 1866 року вивчав особливості Печорського краю, а 1867-го Російське географічне товариство (РГТ) і Вільне економічне товариство довірили йому вивчити стан виробництва хліба, льону і торгівлі. За п'ять місяців дуже складної експедиції об'їхав 36 повітів семи північних губерній і, зібравши багатющий матеріал, написав об'ємний звіт на 300 сторінок. Президія РГТ на початку 1869 року викликала дослідника до Петербурга для особистої доповіді. Губернатор С. П. Тагарін, шануючи особисті якості Чубинського і його працьовитість, клопотався про нагородження його орденом св. Станіслава 2 ступеня з імператорською короною. У міністерстві внутрішніх справ зустріли таке представлення розгублено, бо вважали недоцільним нагороджувати політичного заслання орденом, та за “височайшим” дозволом імператора зняли з Чубинського поліцейський нагляд і дозволили йому повернутися в Україну. І не просто, а з мандатом дійсного члена Російського географічного товариства провести етнографічно-статистичне дослідження Південно-Західного краю. У Петербурзі дослідник удостоєний коштовного дарунка — великий князь Олександрович подарував йому діамантовий перстень за цінні відомості про північні губернії, куди той збирався їхати.

Повернувшись до Києва, Чубинський поринув у свою

стихію. У 1869—1870 роках здійснив три експедиції, об'їхавши губернії не лише Південно-Західного краю, а й межі своїх досліджень розширив на території Бессарабії, Польщі і Білоруського Полісся, на ті повіти, які найбільше заселені українцями. Вінцем його досліджень стали сім томів “Праць етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край”. Академік Л. С. Берг експедицію під керівництвом П. Чубинського назвав найвидатнішим явищем в історії тодішньої етнографії. Завдяки таланту і організаторським здібностям дослідника досягнуто великих успіхів, зібрано найбагатший матеріал з етнографії українців. Але так схвально оцінені праці Чубинського не забезпечували його родині гідного добробуту. Тому після завершення експедиційних поїздок П. Чубинський у пошуках роботи їде в Городище (нині Черкаська область), де працює в адміністрації фірми “Брати Яхненки й Смирненко”, налагоджує там контроль та облік, укладає договори з підприємцями, глибоко вникає в процес виробництва цукру. 1873 року видає працю “Свекло-сахарные заводы Российской империи с официальными статистическими о них данными за компанию 1871—1872 г.”, другий випуск вийшов за компанію 1873, 1874 і 1875 рр. 1876 року він першим уклав і видав карту буряково-цукрової промисловості, яка стала зразком для інших, хто працював у цій галузі. Разом з тим брав участь у громадській роботі на користь науки, працював секретарем Київського відділу російського технічного товариства, а 1873 року за його безпосередньою участю у Києві засновано Південно-Західний відділ РГТ.

1872 року в Петербурзі вийшли у світ перші чотири томи його “Праць”. РГТ визнало, що зібрані ним етнографічно-статистичні матеріали і дослідження є важливим здобутком науки не лише за обсягом, а й за змістом, і присудило йому золоту медаль. Це було 1873 року, а наступного, 1874-го, Відділ одержав запрошення взяти участь у виставці Географічного конгресу в Парижі. За участю П. Чубинського було підготовлено бібліографічні огляди головних праць з природничо-історичної, історичної гео-

графії та етнографії, а для організації виставки була створена особлива комісія, яка підготувала види місцевостей, етнографічні альбоми, фотографії, малюнки і креслення етнографічних предметів, моделі головних споруд, господарського знаряддя та інструментів, зразки народних іграшок, узорів, вишивки, українського орнаменту, домашнього посуду, народні музичні інструменти, типовий одяг різних місцевостей. Матеріали, представлені Відділом на міжнародну виставку, мали великий успіх: П. Чубинський був удостоєний малої золотої медалі. Своєю діяльною працею він вивів українську етнографічну науку на європейський рівень. 1878 року, коли завершилося семитомне видання його “Праць”, президія РГТ за оцінками академіків І. Срезневського та О. Веселовського присудила П. Чубинському премію графа Уварова.

Активне і всебічне вивчення економічного життя і побуту українців, перепис населення Києва, участь членів Відділу РГТ в роботі 3-го Археологічного з'їзду, видання двох томів “Записок Південно-Західного відділу РГТ”, вшанування пам'яті М. Максимовича не давали спокою ворогам українства. На Відділ сипалися доноси і звинувачення в українському сепаратизмі, а за ними не забарився “указ Юзефовича” — Емський указ 1876 року. Південно-Західний відділ закрито, його бібліотеку розформовано по різних установах. Чубинський, приречений на вигнання з України, змушений їхати до Петербурга, працювати в міністерстві шляхів сполучення, де його прихистив адмірал Костянтин Посєт, на той час міністр шляхів сполучення. Він добре знав Чубинського ще з 1869 року. Але працював у столиці недовго. Розбитий паралічем, важкохворий повертається до Києва, живе на батьківському хуторі (нині с. Чубинське Бориспільського району), де спливли останні чотири роки мученицького існування. Помер великий організатор науки і славний син України 26 січня 1884 року, одного дня не доживши до свого сорокап'ятиріччя. Похований на Книшовому кладовищі в Борисполі, де сьогодні облаштовано могили з надгробним пам'ятником. Це була велика і непоправна втрата для науки. П. Чубинський залишив понад 120 статей, програм, нарисів, кореспонденцій, малих і великих праць з етнографії, фольклору, статистики, економіки, побуту і звичаїв.

М. Драгоманов ще за життя дослідника пророчо говорив: “Сила чорноземна наш Чубинський”. І справді, П. Чубинський, талановитий самоук у галузі етнографії, залишив велике надбання на ниві українського відродження. Його “Праці” етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край” стали неперевершеною енциклопедією народознавства і піднесли українську етнографічну науку до європейського рівня.

Євген Нищук, як і пообіцяв на початку, щиро намагався заповнити всі інформаційні лакуни щодо діяльності міністерства (які виникають саме через не вельми часті зустрічі зі ЗМІ), щедро розповідаючи про успіхи і перемоги.

Він окремо зупинився на змінах у сфері культури, які матимуть продовження у наступні десятиліття — зокрема розповів про суттєві зміни у підходах до ролі професійної мистецької освіти. Мінкультури зафіксувало концепт безперервної мистецької освіти: мистецькі школи-училища та коледжі-вищі навчальні заклади. Створено умови і для забезпечення доступу до мистецької освіти осіб з інвалідністю та осіб з особливими освітніми потребами. Вперше за довгі роки заклади спеціалізованої мистецької освіти одержали значну підтримку для модернізації матеріально-технічної бази, запущено пілотні проекти у 28 мистецьких школах з оновлення змісту навчальних планів та програм тощо. “Наші навчальні заклади мають випускати талановитих професіоналів, які легко знайдуть достойне місце на сучасному ринку праці. У цьому моє завдання — створити умови, щоб ці професіонали залишилися і працювали в Україні”, — сказав Євген Нищук.

Водночас він прагне, аби українські випускники мистецьких навчальних закладів могли працювати за кордоном — для престижу країни і професійного росту митців це було би корисно, за умови, що зв'язок з Батьківщиною зберігатиметься, наприклад, як обов'язковий один-два виступи щомісяця на українській сцені.

Найбільше запитань до міністра стосувалося збереження всього спектра культурної спадщини — і матеріальної, і нематеріальної, і національної пам'яті. Власне, здобутки є: за рік, що минув, до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України внесено 7 елементів, серед них кримсько-татарський орнамент “Орьнек” і елемент “Традиція Косівської мальованої кераміки”. Ця робота — підготовка до внесення до

Євген Нищук — про мистецькі перемоги

Нещодавня прес-конференція міністра культури Євгена Нищука відбулась не у міністерських стінах, а у приміщенні Національного музею Тараса Шевченка. Це допомогло міністру поспілкуватися у неформальній, вільній атмосфері з журналістами. Разом з міністром на запитання відповідали перший заступник міністра культури України Світлана Фоменко та заступники Тамара Мазур і Юрій Рибачук.

списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО. Оскільки на практиці в цю організацію можна подати лише один вид на рік, то 2019 року готують косівську кераміку, а кримськотатарський орнамент буде подано 2020 року.

“Хочу окремо зупинитись на питанні, яке для мене особисто є болісним, — це доля української спадщини, яка перебуває на тимчасово окупованих територіях та в Криму. Практична руйнація Бахчисарайського Палацу, “чорні” археологічні розкопки, забудова Національного заповідника “Херсонес Таврійський”. Не маючи фізичного доступу до цих пам'яток, важко оцінити ступінь знищення над ними. Тому ми ініціювали проведення прямого всеохопного моніторингу експертами ЮНЕСКО пам'яток, які перебувають на території тимчасово окупованої АР Крим”, — зазначив міністр культури.

Багато запитань стосувалися останньої ревізії культурно-історичних реліквій у Київській Лаврі, переданих свого часу релігійній громаді УПЦ МП. Керівники міністерства запевнили: на щастя, найцінніші предмети з того переліку виявилися на місці. Тамара Мазур зазначила, що наявність усіх раритетів легко визначити, оскільки їх чітко описали і позначили ідентифікаційним номером під час передачі.

2018 рік був для Мінкультури активним у розшуку та поверненні культурних цінностей в Україну. Завдяки українсько-німецькій комісії з питань повернення та реституції втрачених та незаконно переміщених під час та внаслідок Другої світової війни культурних цінностей картину “Етюд

з будинком” видатного українського живописця другої половини XIX—початку XX ст. Сергія Васильківського повернули до Харківського художнього музею, а незабаром Грамота Петра Першого 1708 року, викрадена нацистами, повернулася у Національний заповідник “Софія Київська”. У лютому з Нью-Йорка до України повернуть твір відомого українського живописця Михайла Паніна “Таємний виїзд Івана Грозного перед причиною”, втрачений Дніпропетровським художнім музеєм під час Другої світової війни. Продовжує привертати увагу історія зі “скіфським золотом”, яке перебувало на виставній експозиції в Нідерландах у момент, коли Крим захопили росіяни. Відтоді цінності так і залишаються в Нідерландах, оскільки кримські (нині під російською юрисдикцією) музеї сперечаються за них з Україною. Попередньо суд виніс ухвалу на користь України, але росіяни продовжують боротися за колекцію — 11 березня в Амстердамі відбується апеляційне слухання щодо повернення колекції “Крим. Золотий острів у Чорному морі”.

Щодо книговидання, то, за словами міністра культури, нарешті налагоджено прозоре фінансування культурно-мистецьких проектів через інституції-сателіти міністерства — Український культурний фонд та Інститут книги. Так, вже 2018 року на конкурсний відбір Українського культурного фонду було подано 716 заявок, які оцінювали 58 експертів з восьми експертних рад. За підсумками конкурсу 297 проектів отримали безпрецедентну підтримку в сумі майже 149 мільйонів гривень.

Повноцінно працює Український інститут книги. Для поповнення фондів публічних бібліотек рекомендовано для закупівлі 741 книгу загальним накладом 1 млн 28 тис. 800 примірників від 92 видавництв на загальну суму близько 120 млн грн. “Вже сталою практикою для Мінкультури є забезпечення участі України у Франкфуртському книжковому ярмарку, підтримка Львівського Форуму видавців, Книжкового арсеналу у Києві. А у березні цього року Україна вперше братиме участь у Лондонському книжковому ярмарку”, — наголошує Євген Нищук. — “Звичайно, всі кроки, які здійснює Мінкультури у напрямку популяризації читання, підтримки видавничої справи, розвитку вітчизняної літератури, невіддільно пов'язані зі зміцненням позицій державної мови в усіх сферах суспільного життя”.

Наступним напрямом діяльності Міністерства культури є повний доступ українських митців до міжнародних програм і фондів, таких, як Креативна Європа, Євримаж, Культурні Маршрути Ради Європи. І цей напрям безпосередньо пов'язаний з виходом у європейський культурний простір потужних креативних індустрій, зокрема кіноконенту. “Пишаємося

нашою кіноіндустрією. Саме завдяки державній правовій та фінансовій підтримці кіно перебуває у стані бурхливого розвитку, ми спостерігаємо справжнє відродження українського кіномистецтва”, — зазначив Євген Нищук. Зокрема, сказав він, торік прем'єра нових фільмів відбувалася кожні два тижні.

Міністр культури також проанонсував важливі культурні події 2019 року: Міжнародний музейний форум у червні, День Європи на Софійській площі у травні, Національне представлення України на Венеційському біенале сучасного мистецтва в головному павільйоні Arsenale, потужне національне представлення на Франкфуртському книжковому ярмарку, Молоде біенале в Харкові, Міжнародний форум “Креативна Україна” у листопаді.

“Не вимірюймо роботу нашої команди лінійкою “постсоветських” стандартів. Ми вже довели своє вміння руйнувати стереотипи та зуртовувати доволі Міністерства небайдужих професіоналів. Ми готові відповісти на ваші питання і щодо діяльності року, що минув, а головне — разом зазирнути у майбутнє”, — наголосив Євген Нищук.

Кам'янецькі ноти в мелодії «Щедрика»

Ініціатори історично-культурного проекту “Присяга-1919” в Кам'янці-Подільському — голова місцевих Пресвітерів В'ячеслав Полятинчук, його побратими Анатолій Паладійчук та Дмитро Бабюк — заявили про унікальні історичні факти щодо відомого музичного твору “Щедрик” Миколи Леонтовича, який музики навчався саме в Кам'янці-Подільському.

Подільського у цих подіях — безпосередня і вагома. Після евакуації з Києва, з 14 лютого до 24 березня 1919 р. хор перебував у Кам'янці-Подільському. Оскільки частина співаків залишилась у Києві, більшість хористів добирали з місцевих талантів — приїхало близько 30 хористів разом із кандидатами, а через півтора місяця у Світове турне виїхало 82 учасники. У Кам'янці проходили репетиції, навчання французької мови, тут готували турне (обрали раду та ухвалили статут колективу), оформлювали закордонні паспорти тощо. Саме тому Кам'янець-Подільське об'єднання товариства “Просвіта” запропонувало створити знак чи пам'ятник капелі або її дири-

генту Олександр Кошицю, який можна було б встановити на будинку колишньої міської управи, де зараз міститься будівельний коледж, або в міському парку.

Склад хору О. Кошиця, що виїхав з Кам'янця-Подільського 1919 року у Світове турне:

Кошиць Олександр — диригент.

Шуровська Платоніда — помічник диригента.

Тучапський Григорій — професор співу.

Сопрано: Артем'єва А., Аврянова С., Гаєвська С., Георгієвська Т., Горянська Е., Копачук О., Кириченко Ю., Литвин Т., Оришук М., Приходько О., Терпило М., Туркало В.

Альти: Антонович А., Броунс Н.,

Царьгородська Н., Чабаненко Е., Чехівська З., Чорна Н., Гордаш Н., Якуненко К., Колодівна С., Машкевич Н., Приємська М., Радченко В., Здориченко К.

Тенори: Базилевич Ф., Безручко Л., Брень Ю., Горянський Е., Городиський Е., Кириченко Ю., Королевич П., Козловський Ф., Кучерів М., Кирчів Р., Леонів Г., Левицький Д., Миронюк Д., Пеленський О., Сорочинський Л., Шевченко В., Татарів Ю., Татарів Л., Троїцький Л.

Баси: Чехівський О., Дяченко Г., Кузьмин Н., Ординський П., Пасько В., Пета А., Стеценко П., Судак В., Трухлий О., Трухлий І., Трухлий С., Бучковський І., Корсуновський П., Литвин Х., Миколайчук К., Петренко М., Рейвахівський Ф., Рощахівський М., Шандрівський Г., Андрієвський В., Чавдарів В., Костецький М., Зражевський І.

Канцелярія: Приходько О. — адміністратор, Курчинський О. — господар, Вінцовський Ю. — канцелярист, Кізима О. — бібліотекар, Ватич Ганна — перекладач, Січинський В. — кур'єр, Вахнянин О. — кур'єр, Чайківський М. — другий адміністратор.

Сторінку підготувала Ольга ЖМУДОВСЬКА

Навесні 2019 року в Україні відзначатимуть ювілей європейської прем'єри цього твору — дослідники з “Просвіти” розповіли, за яких обставин вона відбулась. Отож Симон Петлюра обрав культурну політику як головний важіль у завоюванні Україною свого голосу на Заході. Він зініціював дипломатичну культурну місію для просування України на Захід. А 24 січня 1919 року Рада Народних Міністрів УНР ухвалила Закон про заснування Української Республіканської капели з бюджетом у понад 1 млн карбованців і та-

кою ж сумою франків на подорож Європою. За понад 5 років культурної дипломатичної місії капела концертувала у 17 країнах (понад 1300 відгуків у закордонній пресі), сотні відгуків від відомих персон). Концерти капели під керівництвом Олександра Кошиця викликали міжнародний резонанс і забезпечили політичну впізнаваність УНР. Співаки мали статус дипломатів, державних службовців. Завдяки тому турне “Щедрик” став візитівкою України, а мелодія визнана однією з найкращих різдвяних мелодій. Відомо, що роль Кам'янця-

Свобода чи нова пастка?

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото Костянтина СТРІЛЬЦЯ

Однією з причин того, що ми так довго йшов до українського глядача, стало те, що бароко в нас було під негласною забороною. А один із перекладачів його текстів Василь Вражливий став жертвою сталінських репресій.

Доля Алена Рене Лесажа могла б стати сюжетом для п'єси... Його фантастично-містичний роман “Кульгавий біс” мав шалений успіх. Були випадки, коли до друкарні вривався натовп і “брав штурмом” ще не зброшуровані книжки. Зчинялися бійки, навіть дуелі за останній примірник у книгарнях. Історія прем'єри п'єси “Тюркаре” виявилася ще більш приголомшливою. Цей текст був жорсткою сатирою на корупцію. Переляканий “бомонд” запропонував драматургові величезний хабар, аби прем'єра в театрі Комеді Франсез не відбулася. А після його відмови спробували найняти убивцю, щоб завдати автору оприлюднити твір. На щастя, не вдало, бо втрутився король... Проте після успішної постановки Лесаж видає перевагу незалежному “Театр де ля Фуар”, вільному і зухвалому. Він використовує маски народно-

Національний центр театрального мистецтва ім. Лєся Курбаса і Київський театр-студія “Міст” через 300 років знову відкривають для України світову знаменитість — французького прозаїка, драматурга, перекладача, театрального діяча Алена Рене Лесажа. У рамках мистецького проекту “Альтернативний театр “Розумного Арлекіна” Алена Рене Лесажа — проєкція в майбутнє” режисер Олександр Мірошніченко здійснив постановку його п'єси “Води Мерліна”.

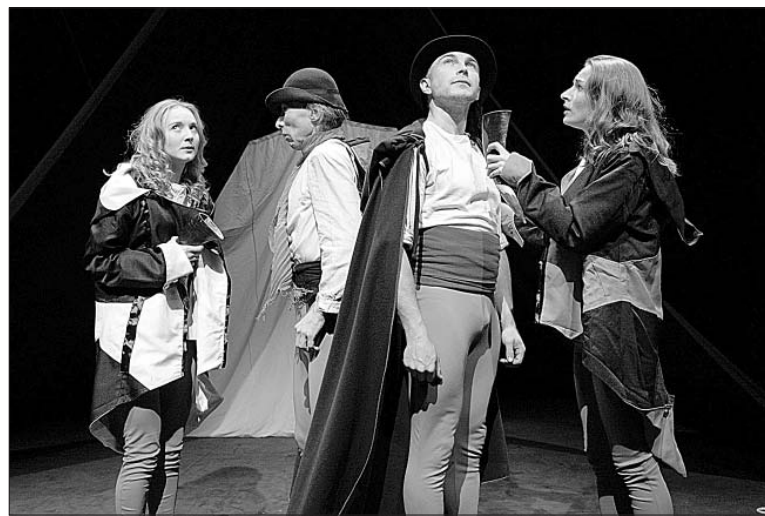
го театру, але з інтелектуальним змістом і архетипними міфами. Містика і містифікація поєднуються з іронією і грою, а поезія і музика з буфонадою. “Театр де ля Фуар” існував у постійному протистоянні з владою, аж до арештів і погромів жандармами. Але репресії дали поштовх новим експериментам і пошукам інших мистецьких форм. Альтернативний театр Алена Рене Лесажа став проєкцією в майбутнє.

Творці вистави ставлять перед глядачем багато запитань. Чи зможуть Меззетін і Арлекін знайти порятунок від страждань у водах магічних фонтанів? Адже один із них запалює почуття любові, а другий — ненависті... Чи порятують дивовижні води мешканців Парижа, які потерпають від пристрастей і байдужості? Всеволодний чаклун Мерлін робить людям подарунк, але на нього чатує небезпека... Куди ве-

де героїв гра бажань і почуттів? До свободи чи нової пастки? Маски ярмаркового театру не дозволяють глядачам бути надто серйозними. Але усмішка буде філософською, а філософія кумедною.

“Ален Рене Лесаж був великим інтелектуалом, мав енциклопедичні знання. Перекладав з багатьох мов, зокрема з арабської — “Тисячу і одну ніч”. Його п'єса “Води Мерліна” написана старофранцузькою мовою, це віршований твір, складний для перекладу. Але попри це я захопилася ним, тут багато містики і фентезі, це французьке бароко. Я поновому відкривала для себе цей текст. Проте багато чого зрозуміла лише у процесі постановки п'єси.

Структура п'єси не класична і близька до вертепу, в якому є скаральна і життєва частини. Друга — немов колаж із різних сцен. Автор розмірковує над питанням, до чого можуть призвести мані-

пуляції з людьми. Але робить це легко, в ігровій формі”, — розповіла перекладач твору українською мовою, відомий драматург Неда Неждана.

“П'єса близька до середньовічних жанрів — фарсу і міраклу, про які дуже мало знає український глядач. До речі, Лесаж був одним з улюблених авторів українського письменника та філософа Григорія Сковороди.

Напевне, було божевільною ідеєю взяти п'єсу, якій уже 300 років, а автор для України майже невідомий. Нам вдалося оживити цей текст. Грати комедію з багатьма ролями дуже непросто, якщо у трагедії можна сховатися за псевдофілософією, то тут чистий театр. Український глядач звик до комедії як до розважального жан-

ру, але вона має не лише розважати, а й виховувати. Комедію потрібно сприймати як серйозний жанр. Принаймні таку мету ми перед собою ставили”, — зазначив режисер-постановник.

У виставі грають молоді актори, представники київських та харківських театральних шкіл Оксана Боса, Анастасія Губанова, Дмитро Левенко та Денис Шербак. Пластичне рішення здійснила Юлія Гасиліна, сценографію — Віра Крутиліна. Також Ю. Гасиліна допомогла режисеру-постановнику дібрати костюми, стилізовані під добу, в яку відбувалася дія п'єси, і стали містком із сучасністю. Краше зрозуміти внутрішній стан і переживання героїв допомагає музика Кевіна Маклауда.

Рекордна кількість глядачів та письменників у бібліотеці, благодійний аукціон, поетичний інтерактив та нові книги у подарунок — так команда проекту “Схід читає” провела вечір зі старобільцями.

17 січня Луганська обласна універсальна наукова бібліотека імені О. М. Горького переповнена містянами. Останні приготування — і письменники з'являються перед аудиторією. Андрій Курков, Сергій Жадан та Євген Положий рухаються вузьким проходом з книжками в руках. Старобільці зустрічають їх оплесками.

У сусідній аудиторії своя атмосфера — Іван Андрусь і Тетяна Стус влаштували розважально-пізнавальне заняття для дітей та підлітків.

Сергій Жадан розповів гостям про проект “Схід читає”. Його ідея належить Благодійному фонду письменника та Українському інституту книги. Підтримав проєкт і Міжнародний фонд “Відродження”. Мета — популяризація бібліотек і української книги на Луганщині та Донеччині. Загалом заплановано відвідати 15 міст та близько 30 бібліотек сходу. Старобільськ став другим після Сватового.

З бібліотеками сходу в Сергія Жадана особливий зв'язок. Пись-

менник постійно спілкується з бібліотекарями та знає про всі їхні потреби. Зокрема, як привернути увагу мешканців до бібліотек як суспільно-культурних центрів. “До бібліотек потрібно повертати життя, вони не повинні бути просто місцем зберігання книг”, — каже Сергій Жадан. — Багато бібліотек, із якими ми товаришуємо, давно перетворилися на центри культурного життя. Наприклад, бібліотека в Костянтинівці, Дружківці, Авдіївці, у моєму рідному Старобільську — туди повертаються люди, і ми хочемо підтримати це”.

А у рідному для Жадана Старобільську — ажітаж. Бібліотекарі Луганської ОУНБ напередодні приїзду письменників оголошують про резерв місць, бо приміщення розраховане щонайбільше на 100 осіб. Гостей була рекордна кількість — більше сотні. Усім, хто не встиг зарезервувати місця, довелося спілкуватися з авторами стоячи. Та, за словами старобільчан, воно того вартувало.

Жадан представляє гостей і розпочинає вечір спілкування. “Оскільки я вдома, то почну першим”, — говорить жартівливо і зачитує свої поезії з нової збірки “Антенa”. Продовжує журналіст та письменник Євген Поло-

Письменницький десант

Сергій Жадан, Андрій Курков, Іван Андрусяк та інші письменники приїздили у Старобільськ.

жій. Розповідає про нову книгу “Перехрестя” і ділиться есеєм та поезіями з цієї збірки. Сміх не вщухає — то Андрій Курков розповідає кумедні історії з дитинства та юності. Зачитує фрагмент із “Шенгенської історії”, але вимушений зупинитися і скоротити обраний фрагмент, бо з кімнати, де спілкується з дітьми Іван Андрусяк, лунає дитячий зойк. Як потім розповів сам письменник, так діти реагували на кумедного вовка з книги.

Самі ж старобільці запитували авторів про літературу, яку ті читали в дитинстві, про сам процес написання творів. Особливо цікавим для письменників видалося питання від студента: у якій епізод свого твору вони хотіли б перенестися, якби була така змога?

Частина літературного вечора — благодійний аукціон. Продавали три лоти — “Ворошиловград”

Жадана, роман “Сірі бджоли” Куркова та “Перехрестя” Положия з авторськими автографами. Усі гроші передали волонтерам Старобільського Центру захисту безпритульних тварин “Зообезпека”.

Також містяни та автори стали учасниками інтерактивної гри і створили спільну поезію. Перший поетичний рядок запропонував Сергій Жадан, аудиторія й інші письменники підхопили і продовжили поезію. Бібліотекарі говорять, що планують оформити та роздрукувати поезію і надіслати письменникам як подарунок на згадку.

Працівники Луганської ОУНБ — у захваті. Розповідають книги, переказані Українським інститутом книги, абсолютно нові видання від українських авторів, що вже скоро з'являться на полицях не лише Луганської обласної бі-

бліотеки, а й інших публічних бібліотек Луганщини.

Представник УІК Артем Лобанов, що був у складі делегації, запевнив: на початку 2019 року Український інститут книги організує ще одну хвилю закупівлі українських книг для поповнення фондів бібліотек Луганської та Донецької областей. Отримали подарунки і від Інституту національної пам'яті: історичні ігри та плакати. Бібліотекарі кажуть, що ігри на тему Української революції особливо популярні у Старобільську серед молоді. Вони допомагають учням старших класів готуватися до ЗНО з історії. “Це дуже важливо для наших регіонів, оскільки саме з українською книгою на Донбас повертається українська культура”, — резюмує директор бібліотеки Світлана Моїсеєва.

Ближче з авторами містяни поспілкувалися на автограф-сесії.

Прес-центр Луганської ОУНБ імені О. М. Горького

Повернення Івана Марчука

У Національному музеї “Київська картинна галерея” відкрили виставку, яку українці чекали кілька років. Всесвітньо відомий митець, народний художник України Іван Марчук представив ретроспективу своїх творів “Земля моя — краса моя”.

Іван Марчук — лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка, кавалер ордена Свободи, почесний громадянин міст Києва, Тернополя та Канева, член Золотої гільдії Римської академії сучасного мистецтва.

За версією британської газети “The Daily Telegraph” його ім’я віднесене до сотні геніїв людства, які створюють багатомірний образ сучасного світу і, випереджаючи час, визначають напрями та перспективи розвитку постіндустріальної цивілізації.

У доробку майстра близько 5000 картин. За півстоліття творчої діяльності він провів понад 150 персональних та 100 колективних виставок.

Протягом останніх років полотна художника експонували переважно за кордоном (Литва, Німеччина, Польща, Бельгія, Люксембург, Словаччина, Чехія, Угорщина, Йорданія, Туреччина, Туніс, Таїланд тощо), у престижних музейних установах на різ-

них континентах світу: зокрема, Палаці Радзивілів (Литовський художній музей, Вільнюс), галереї Шарлоттенбурга (Берлін), Ружичка та УВУ (Мюнхен), галереї Кордегарда (Варшава), Центрум (Краків), Галереї Королеви Йорданії (Амман), Центрі культури та мистецтв (ВАСС) та Галереї Королеви (Бангкок), Музеї імені Мустафи Нійяза (Анкара), Археологічному музеї (Анталія), Фолькартгелері (Ізмір) тощо. Останні виставки митця відбулися в Європейському парламенті (вересень 2016) та Фламандському парламенті (червень-липень 2017).

У середині 60-х років минулого століття Іван Марчук приїхав до Києва і в умовах жорсткого протистояння системі, котра нещадно придушувала все, що не вписувалося в догми соціалістичного реалізму, віднайшов власний шлях у мистецтві.

Далі — 12 років еміграції (Австралія, Канада, США). Проте теракт 11 вересня 2001 року став переломним в емігрант-

ській долі майстра — спонукав до повернення на Батьківщину. І хоч би де жив Марчук, на своїх гіперреалістичних полотнах відтворював лише краєвиди рідної землі.

Перебуваючи у пошуках власного творчого стилю, 1972 року митець для передачі одухотвореності природи винайшов власну цілком оригінальну техніку “пльонтанізм” (від діалектного слова “пльонтати” — плести, переплітати), котра балансує на межі рукотворного і технологічного, через складність філігранного виконання і трудо-

місткість практично не підлягає повторенню. Кожна картина постає з сотень кілометрів тонких ліній, котрі, перетинаючись під різним кутом, створюють ефект світіння і об’ємності.

Представники різних галузей знань намагаються збагнути секрет феномену Марчука і притягальної сили його таланту.

“Вплив його полотен на глядача можна порівняти з дією 25 кадрів, що передовсім діє на підсвідомість. І творить художник полотна, окрім пейзажів і портретів, винятково на підсвідомості. Сам митець говорить про це так: “Наперед я не знаю, що малюватиму. У мене виникає один образ, другий. Рука мене сама веде. Картини ніби мені являються”.

Моделі за мотивами творів Івана Марчука

Народилася Марія Примаченко 12 січня 1909 року (30 грудня 1908 р. за старим стилем) у селі Болотня на Київщині в сім’ї селянина. Її творчий шлях розпочався 1935 року, коли Марію Примаченко запросили до Києва на роботу в Експериментальні майстерні для підготовки Першої української виставки народного мистецтва.

У майстернях художниця працювала впродовж 1935—1938 років. Там розпочала серію малюнків, якими заявила про себе як про художника з особливим світобаченням, аналогів якому немає ані в українському, ані у світовому мистецтві.

Міфологічні істоти з легенд краю, в якому зростала художниця, знайшли оригінальне відображення на папері. Образи її композицій переносять нас у світ народної фантазії, стародавніх вірувань, переосмислених і заново народжених невгамовною творчою уявою майстрині. Разом з тим вони споріднені з традиційним народним мистецтвом України і насамперед її рідного Полісся.

Марія Примаченко створила власний мистецький стиль, у межах якого — нескінченні варіанти декоративних, орнаментальних, жанрових і пейзажних композицій з квітами, птахами та звірами. З часом змінювався формат малюнків, набуваючи більших розмірів. Від легкої акварелі ранніх робіт вона переходить до густо насиченої гуаші.

Багатий внутрішній світ майстрині, її народна мудрість постають не тільки через сюжет та інновацію композиційних рішень,

Невідома Марія Примаченко

Маловідомі сторінки творчості народної художниці України, лауреата Шевченківської премії Марії Оксентіївни Примаченко відкриває виставка “Марія Примаченко. Фантосмагорії”, що працює в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва. Вона присвячена 110-літтю від дня народження видатної мисткині. Унікальність проекту полягає в тому, що творчість художниці показана в ретроспекції. Крім класичних, широківидомих творів зі збірки музею, тут вперше значну частину експозиції займають твори, невідомі загалу.

Понад шістьдесят років присвятила майстриня малюванню, залишивши людям великий мистецький спадок. Найбільша частина доробку — понад 650 творів 1936—1987 років зберігається в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва.

а й через філософську насиченість та сонячно-яскраву палітру творів, яка має велику силу емоційного впливу.

Марія Примаченко, продовжуючи традиції українського народного живопису, створювала нове, співзвучне часові мистецтво та зробила неоціненний внесок у світову культуру.

На виставці представлено понад 100 робіт Марії Примаченко. Розпочинається експозиція з полотен 30-х років: “Фантастичний звір”, “Смугаста корова”, “Зелений слон”, “Олень”, “Синій звір” та ін. Уперше до уваги глядачів презентовані два альбоми з малюнками, створеними нею у 1940-ві роки. Експозицію доповнює

показ слайд-шоу цих малюнків. Далі — довершені композиції 1950-х “Лелека у квітах”, “Квіти”, “Декоративне панно”. За мотивами українських народних казок створено картини “Поросята та вовки”, “Весілля у лісі”, “Ведмідь та Лисиця”, “Заєць та Сорока”. Творчість 1960-х представлена полотнами “Квіти у вазі”, “Радощі

сонця”, “Квіти у синій вазі”, “Сині жоржини”, “Квіти-півники”.

Поруч із роботами подані написи з оригіналів робіт, виконаних рукою художниці. Унікальні авторські підписи: прислів’я, приказки, притчі, віршовані рядки, які з’являються в 1970-ті роки на зворотах картин, породжували нові живописні перлини творчості Марії Примаченко. І часто саме вони розкривають глибокі філософські узагальнення та смислове значення творів. Ось як сама художниця назвала деякі свої картини 1970—1980-х років: “Дід Мороз везе сундук диткам игрушик”, “Вовк та Лисиця хитра запрєгла Вовка”, “Милиярда лет як таких мавп нєт”, “Морське чудо чудеса шоморя чудова краса моряк як цвєте мак”.

Сторінку підготував
Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото автора

Хрестики її долі

Галина ВОЛОШУК,
викладач кафедри філології Коломийського навчально-наукового інституту, просвітянка

Євдокія Аннюк прикута до інвалідного візка, однак вишиває однією рукою і прикрашає не тільки своє життя... Народилася Євдокія 1944 року в Заболотів Снятинського району. 1948 року, коли Євдокії було три роки, за участь в УПА заарештували її маму. Жінку засудили до 25 років ув'язнення в далекому Сибіру. Батько-священик покинув сім'ю. Маленьку Євдокію виховувала та доглядала бабуся. У чотирірічному віці дівчинка стала інвалідом через трагічний випадок. До 12 років була прикутою до ліжка. Завдяки молитві та наполегливій праці бабусі Євдокія змогла сидіти. Дівчинка закінчила школу заочно, вийшла заміж та народила донечку. Однак згодом не стало чоловіка, а через хворобу померла чотиримісячна донечка. Пережила, переболіла...

Далекого 2008 року Євдокія Аннюк познайомилася в Заболотів з Ганною Вінтоняк, відомою українською мисткинею, котра допомогла з організацією кількох виставок талановитої художниці-вишивальниці. Нещодавно в рамках проекту “Розмаїття традицій Покуття” Євдокія Аннюк провела майстер-клас у своїй домівці для коломиян та заболотівчан. “Через нанесення таємничих зображень на тканину намагаюся змінити життя на краще, кожен виши-

Молитва і праця її врятували. Усміхнена, життєрадісна, привітна та працелюбна Євдокія Аннюк вишиває в тиші та залюбки зустрічає друзів і гостей, говорить про щасливе майбутнє України, допомагає воїнам та надихає усіх, хто потребує підтримки, а ще, звісно, мріє. Мріє про свій музей вишивки...

тий хрестик — це молитва, без молитви до Бога та Пречистої Диви Марії не вишиваю. Я вишиваю на білому тлі здебільшого червоними і чорними нитками, однак люблю і жовто-блакитні та зелені орнаменти. Жовтий і блакитний — символи золотого лану і синього неба, червоний — то любов і радість, а чорний — журба. Вони переплелися в житті людини, як орнаменти на руш-

нику. За законом гармонії наше око запрограмоване сприймати красу. Якщо людина любить творити прекрасне, то вона, звичайно, час на це знаходить. Від вишивання не стомлююсь, така творча праця додає мені сили, лікує, надихає на життя”, — розповідає, вишиваючи, пані Євдокія.

Допомагає пані Євдокії прийомна донька Люба. У творчому дороб-

ку талановитих майстринь — рушники, сорочки, картини. Милують око неповторною красою та ніжністю вишиті квіткові композиції, ікони, які прикрашають стіни їхньої оселі. “Вишита сорочка — не тільки частина гардеробу, а певна закована сукупність фізичного стану людини, вона гармонізує з тілом людини. З давніх часів добрих гостей зустрічають в Україні хлібом-сіллю, які подають на рушниках, оздоблених чудовою вишивкою. Можна побачити рушники і на весіллі, рушниками прикрашають образи в хаті. Часто портрет великого Кобзаря прикрашають вишитим рушником. Вишиваємо з молитвою на вустах”, — каже пані Люба. Хлібом-сіллю зустрічають талановиті майстрині своїх гостей, розповідають про значення візерунків на вишивці, випромінюють радість і тепло, дарують надію і любов...

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

30 січня 2019 року відбудеться

презентація серії книжок “Митці на прицілі”

(упорядник та автор передмов і наукового апарату — Сергій Гальченко):

“Остап Вишня, Григорій Косинка, Володимир Сосюра, Михайло Драй-Хмара”

(видавництво “ФОЛІО”)

Довженко.Книги.Кава.Кіно (вул. Бульварно-Кудрявська, 43а)

(раніше вул. Воровського)

Початок о 19:00

Модератор презентації — професор, доктор історичних наук

Юрій Шаповал. Участь беруть: Олександр Красовицький, Микола Жулинський,

Михайло Слабошпицький, Павло Мовчан, Володимир Мельниченко,

Микола Томенко, Іван Рябчий та інші письменники, вчені, артисти.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Микола ЦИМБАЛЮК

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Микола ТИМОШИК
Георгій ФІЛІПЧУК
Микола ЦИМБАЛЮК
Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО

Відділ коректури
Ольга ЖМУДОВСЬКА
Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ «Мега-Поліграф»,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 12/14.

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

